

Fiatalok bűnözővé válásának szociológiai háttere

(Megjelenésének, terjedésének és megelőzésének vizsgálódása)

Jelige: WZS421

Lezárás

2014.12.12.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés, témaválasztás indoklása	4
1.1. A fiatalkorúak jellemzése	4
1.2. A bűnözővé válás kezdetei	5
2. „Az útról való letérés”	7
2.1. A család meghatározó szerepe	7
2.2. A környezet hatásai	9
2.3. A szocializáció zavarai	10
3. A deviancia mint szociológiai jelenség és mint a bűnözővé válás háttere	11
3.1. A deviáns viselkedés	12
3.2. Bűnöző fiatalok	12
3.3. A „fiatal bűnözés” szociológiai aspektusai	14
3.4. Prekriminális helyzetek	16
4. Peremen billegő fiatalok	19
4.1. A „teljes érzelmi elhanyagolás” problematikája	21
4.2. Az „agresszív, erőszakos család” problémaköre	22
4.3. „Váltás a fiatal életében” és az ehhez kapcsolódó problémák	23
4.4. Szegénység és mélyszegénység	23
4.5. A „mélyszegénység” problémái	31
4.6. A gyermekeltűnés, mint veszélyeztető tényező	32
5. Bűnözési helyzetkép országos és területi szinten	34
5.1. Az északkeleti „csücsök”	36
5.2. Fiatalkorú bűnözők bűncselekményei csoportok szerint	37
6. Gyermek- és fiatalkori bűnözés – a családi háttér szociológiai jellemzőkkel	39
6.1. A mai magyar családok jellemzői, a szocializáció zavarai	41
6.2. A mai magyar családok szociológiai helyzete az agresszivitás és a passzivitás tükrében	42
7. A társadalom „gyógyító” szerepe	46
8. Bűnözés az iskolában	48
9. Esettanulmányok	50
1. Eset: Mi áll a szökések hátterében?	50

2.Eset: Mi áll a lopások mögött?	52
3.Eset: Hogyan lesz valaki többszörös visszaeső?	53
10. Megoldás, javaslat.....	54
11. Összegzés	56
12. Felhasznált irodalom	58

„a gyermekkor minden mástól eltérő szakasza az ember életének, mely mintegy alanyi jogon biztosítja a tévedés jogát a személyiség fejlődése terén, s ehhez ugyancsak alanyi jogon nem büntetést, hanem elsősorban segítséget kell kapnia.”

Volentics Anna¹

¹ dr. Igaz Barbara és dr. Kenese Attila: A gyermekbűnözők, avagy a büntethetőségi korhatár kérdései (Jogi Fórum)- 3. oldal.

1. Bevezetés, témaválasztás indoklása

„*Juventus ventus*” vagyis: az ifjúság szél, ahogy a régi rómaiak tartották!

Be kell, hogy valljuk, hogy ez az állítás több ezer évvel ezelőtt legalább annyira igaz és meghatározó volt, mint napjainkban. Ezért mondhatjuk, hogy ez a kérdés sajnos egy mindenkor időszerű, aktuális problémának számít.

A fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények számának növekedése egyre aggasztóbb mértékű, s ez a kedvezőtlen irány súlyos problémákat takar.

A fiatalság szerepe kiemelkedő, mivel fejlődésük kihat az egész társadalomra és jelentős mértékben meghatározza annak jövőjét is. Az ifjúsággal kapcsolatos kérdések, így a fejlődésük, a nevelésük, magatartásuk és az ezekhez kapcsolódó problémák nem csak hazánk, hanem az egész világ közvéleményét és társadalmát is foglalkoztatják. Ez is bizonyítja az ügy mindenkor aktualitását.

Az is ismert és nyilvánvaló mindenki számára, hogy napjain fiatalkorú bűnözői a jövő felnőttkorú bűnözői rétegeinek magját képviselik majd, és ha ilyen szemszögből közelítjük meg a témát, akkor talán még jobban rá kell, hogy döbbenjünk arra, hogy a fiatalok problémája tényleg az egész társadalom problémája, s a prevenció kérdése ezért annyira meghatározó. Tennünk kell valamit, ha „csírájában” akarjuk elfojtani a bűnözővé válás lehetőségeit.

Ezek alapján döntöttem úgy, hogy dolgozatomban a fiatalkorúak bűnözővé válásának okaival, ezek kialakulásának hátterével szeretnék foglalkozni és esetlegesen megoldást találni a problémára a megelőzés lehetőségeit ismertetve. A valósághű szemléltetés érdekében kutatásaim során olyan eseteket dolgoztam fel és tanulmányoztam, amikkel szakmai gyakorlataim során személyesen is volt szerencsém találkozni. Ezek részletezésére azonban csak a dolgozat későbbi fejezetében kerül sor.

1.1. A fiatalkorúak jellemzése

A témám alapjául szolgáló alanyi kör szereplőit azért kell külön szempontok alapján kezelnünk mind büntetőjogi, mind prevenciós értelemben, mert ezeknek a „*fiatal felnőtteknek*” a személyisége még kiforratlan, lelki és pszichológiai adottságaik a felnőttekhez képest még elmaradottak, s így azoktól mindenféle szempontból eltérőek.

A felnőtté válás egy összetett procedúra, s ennek hatására nem csak biológiai folyamatként kell ezt értékelnünk. A személyiség kialakulásában kivételes helyet foglal el ez az időszak,

mivel ekkor kerül sor a világnézet, az értékorientáció kialakulására, a lelki, a tudati és az erkölcsi fejlődés kibontakozására. Így az ezen időszak során tapasztalt negatív hatások és benyomások nagy mértékben tudják befolyásolni a fiatalok fejlődését, akadályt jelenthetnek a „normális” felnőtté válás folyamatában.

Az „átmeneti életkorként” is emlegetett időszak alapját az a biológiai átalakulás adja, ami a gyermekkorból az érett korba vezeti át a fiatalokat.²

Fontos ezek után megemlítenünk azt is, hogy ez a felelősségteljes életkor a nevelők számára óriási feladatot, kihívást és nehézséget jelent, illetve kellene, hogy jelentsen.

Még az átalakulás folyamatában a biológiai változások jelei szembetűnőek és konkrét időpontként meghatározhatóak, addig a pszichés változások kezdete nem ennyire egyértelmű. Ezek elhúzódó, folyamatjellegű változások, amiknek háttérében leginkább a szociokulturális hatásokat említhetjük meg.

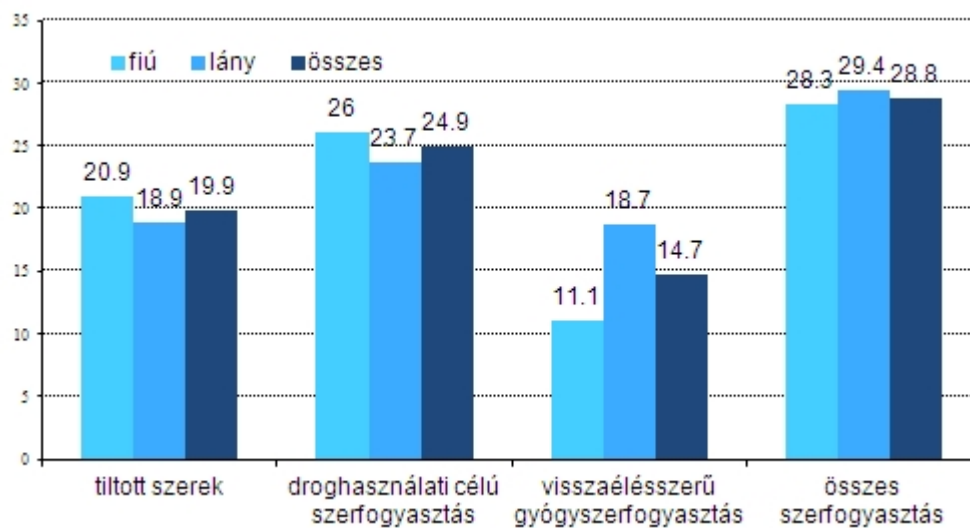
1.2. A bűnözővé válás kezdetei

A serdülőkori fiatalokat „problémás”-ként bélyegzi meg a társadalom akkor, ha *olyan viselkedési formákat tanúsítanak, amelyek túllépnek a társadalom által elfogadott, a kamaszok viselkedésére általánosságban jellemző viselkedési módozatokon*. Ezek többségében nem betegségként jelentkeznek és nincs pszichopatológiai alapjuk sem, de ennek ellenére az ilyen esetek döntő többségében feltűnőek és mások számára ijesztőek lehetnek. Ezeket a viselkedési formákat összefoglaló néven csak „*Serdülőkori problémás viselkedés*”-ként szokás emlegetni. A baj csak az, hogy sok esetben ezzel a megbélyegzéssel a társadalom, a szülők vagy a szakemberek úgy gondolják, hogy a problémát meg is oldották és nincs egyéb tennivalójuk. Ez a megközelítés azonban nagyon helytelen és a további, súlyosabb következmények kialakulásának „melegágya” lehet!

A fiatalkorúak által tanúsított magatartásoknak eltérő megjelenési formáival találkozhatunk, amelyek különböző típusú és nagyságú problémákhoz vezethetnek. Az esetek egy részében csak átmeneti jelenségekről beszélünk, de sajnos a fejlődés elakadása is bekövetkezhet mindezek hatására. A fiatalok problémás viselkedési formái között meg kell, hogy említsünk az iskolai problémákat, a zárkózottságot, a kockázatkereső viselkedést, a deviáns csoporthoz való tartozást vagy tartozni akarást, az elidegenedést, a szektába való belépést, a szexuális problémákat, az antiszociális megnyilvánulásokat, a csavargást, a szökést és sokszor az önká-

² I.Sz.Kon: Az ifjúkor pszichológiája, 1979.

rosítást is. Ezen túl beszélnünk kell arról is, hogy ezeknek a fiataloknak jelentős része tudatmódosító szerek, főleg drogok, pszichoaktív anyagok és alkohol rendszeres fogyasztói.³

1. ábra: A különböző típusú szerfogyasztás életprevalencia értéke a 16 éves diákok körében 2011-ben⁴

Forrás: Elekes 2012; Nemzeti Drog Fókuszpont 2012

³ Pásztor: A serdülőkori csavargás, eltűnés okai és összefüggés a rendőri munkával

⁴ Dolgozatom írása idején a témával kapcsolatos legfrissebb statisztikai adatok, amik a rendelkezésemre álltak.

2. „Az útról való letérés”⁵

A *deviáns* viselkedési formák kialakulásának vizsgálatakor első ízben azt kell, hogy megállapítsuk, hogy milyen hatások érik azokat a fiatalokat, akiket ilyen nem elfogadható viselkedésűnek titulál a társadalom. Ez azért is fontos, mert a háttérbázisban rejlő problémák a fiatalok életútjának rossz irányba haladásának okát jelölhetik meg, ami egyben magában hordozza a megoldás lehetőségét is.

Több szempontból kell megközelítenünk ezt a kérdést. Vizsgálunk kell a fiatalok otthoni háttérét, a szülőkkel való viszonyukat, baráti kapcsolataikat és az oktatási intézmények légkörét is.

Ez azonban ilyen módon csak abban az esetben lehetséges, ha az említett fiatalok családi körülmények közt élnek. Más, jóval bonyolultabb a helyzet akkor, ha nevelőotthoni neveltetés és életvitel áll a háttérben, de erről majd később.

Szerencsére a fiatakorúak nagyobb része valamilyen formában családban él, ami azt jelenti, hogy nem feltétlenül a szülőkkel, de valamilyen rokonsági viszonyban álló családtagjaikkal laknak egy háztartásban. Ennek következtében a szülői vagy a kvázi szülői beállítottságok igen eltérőek lehetnek.

2.1. A család meghatározó szerepe

A család nem más, mint egy olyan *társadalmi kiscsoport*, ahol a szocializáció minden ember életében elkezdődik. Ez az *elsődleges szocializációs közeg*, amely a későbbiek során számos más hatással egészül ki, mint az iskola, a baráti kör vagy a munkahely.

Ezek alapján is levonhatjuk azt a következtetést, hogy a család fontossága vitathatatlan, hiszen az egyén itt éli meg az elsődleges viselkedésmintákat, gondolkodásmódokat, a normákhoz és a társadalomhoz viszonyulás modelljeit. A személyiség kialakulásában azt kell, hogy mondjuk, hogy a család játssza a legfontosabb, primer szerepet.

A szekunder, másodlagos szerepet véleményem szerint a társadalom jelenti, hiszen az első körben megtanult viselkedési formák, minták és normák a társadalomba való beilleszkedés során kerülnek értékelésre. Mivel ez az a környezet, ahol az egyén az együttélés módozatait gyakorolhatja, arról visszajelzéseket kap, s ennek megfelelően mind családi, mind társadalmi

⁵ Deviancia fogalma: olyan magatartás, mely megszegi a közösség vagy társadalom nagy része által elfogadott normákat.

szinten önellenőrzést végezhet, aminek következtében alakíthatja, fejlesztheti saját magát. Így mondhatjuk, hogy ideális esetben a család-társadalom egy oda-vissza működő fejlesztő és ellenőrző bázisa az egyénnek, mind a kettő csoport hat a másikra és leginkább a személy egyéniségének kialakulására, látásmódjának kialakítására.

A család nem más, mint a társadalom legkisebb sejtje, ami a gyermek számára az elsődleges értékrend-közvetítő alapot jelenti.

Szociológiai szempontból családnak nevezzük az olyan együtt élő kiscsoportot, amelynek tagjait vagy házassági kapcsolatot, vagy leszármazás, más szóval vérségi kapcsolat köti össze. Kivételes esetben az örökbefogadást is meg kell, hogy említsük.⁶

A családnak több fontos funkcióját különböztetjük meg:⁷

- Reprodukciós („népesség-újratermelő”) funkció
- Pszichoszociális funkció
- Irányítási és ellenőrzési funkció
- Érzelmi vagy emocionális funkció
- Státusz kijelölő helye van
- Szocializációs (nevelő-társadalmasító) funkció
- Szellemi-kulturális funkció
- Gondozó-ellátó funkció

Ezek alapján is egyet kell, hogy értsünk Ch.Lasch⁸ megállapításával, mely szerint a család *„menedék egy szívtelen világban”*. Fontos azonban leszögeznünk, hogy ez csak abban az esetben igaz, ha a család funkcióinak megfelelően tud és akar működni.

Problémát jelent, hogy napjainkban az emberi kapcsolatok terén folyamatos átalakulás figyelhető meg. A kontaktusok egyre felszínesebbé válnak, az emberek egyre inkább elhidegülnek egymástól, s így csak a család marad, amely mint elsődleges csoport biztosítja az egyén számára az érzelmek gazdag légkört, a biztonságot, magát a közösséghez való tartozás érzését.

„A gyermekek erkölcsi nevelésének és szocializált, humánus lénnyé válásának alapját a családi életben kell keresnünk. A szülői nevelés alapvető kritériuma, hogy a gyermek társadalmi fogalmi és értékrendszere tiszta, világos és objektív legyen. A gyermekek egészséges szemé-

⁶ Rigó Róbert: Családszociológiai Jegyzet 2006- 3. oldal

⁷ [hu.wikipedia.org/wiki/csalad_\(szociologia\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/csalad_(szociologia))

⁸ Christopher (Kit) Lasch: ismert amerikai történész, moralista és társadalmi kritikus

lyiségfejlődésének gátjaként és a kriminalitás irányába ható tényezőként szokás megjelölni a rendezetlen családi élet eléggé tisztázatlan fogalmát.”⁹

Ezek alapján is megállapíthatjuk, hogy el kell, hogy válasszuk egymástól a környezeti hatásokat és a szocializáció zavarait.

2.2. A környezet hatásai

Alapvető problémaforrásként kell, hogy megjelöljük a *családi funkció hiányát*. Ha a család nem ezen indítatásnak megfelelően működik, nem nyújt a fiatalnak humán értékeket, akkor ez oda fog vezetni, hogy a gyermek nem érzi majd magát fontosnak, lényeges elemnek a családi kötelékben. Ennek hatására a fiatal máshol keres majd „kapaszkodót”, kapcsolati pontokat, emberi kontaktusokat. Egyre meghatározóbb lesz a számára, hogy egy közösség részévé váljon. Az azonban koránt sem mindegy, hogy milyen közösségről beszélünk ebben az esetben.

Sokszor a folyamat háttérében az áll, hogy a szülők a haszonszerzés szempontjából „éjt nap-pallá téve” dolgoznak azért, hogy mindent megadhassanak gyermeküknek, s fel sem ismerik, hogy ezzel okozzák a legnagyobb károkat. A gyerek ugyanis ezekben az esetekben úgy érzi, hogy a pénz sokkal fontosabb, mint ő maga. A családi mellőzöttség következtében, a valaki-hez vagy valakikhez tartozás érzése a fiatalban egyre inkább fokozódni fog. Ezeknek a gyerekeknek egyrészt nincs választási lehetőségük, hogy kihez csapódjanak, másrészt az esetek többségében a velük hasonló helyzetben lévő fiatalok csoportja vonzza őket. Ez sem meglepő, hiszen úgy érzik, hogy velük könnyen tudnak azonosulni, mivel „megértő fülekre” találnak.

A csoportokra jellemző, hogy az újdonsült tagok bizonyítani akarnak, meg akarják mutatni, hogy mire képesek, s ennek hatására a közösségekben a rivalizálás állandó jelenséggé válik majd. A csoport tagjai ennek hatására jellemzően öntörvényű életmódot alakítanak ki, saját értékrendet képviselnek.

Megállapíthatjuk, hogy ezek mind a bűnözővé válás kialakulásához szolgálnak alapul.

⁹ Nagy Ferenc: A büntetéssel fenyegetett cselekményt elkövető gyerekek helyzete és a velük szemben alkalmazható eszközök Magyarországon 1980, 235. o.

2.3. A szocializáció zavarai

Az egészséges személyiségfejlődéshez, a szocializációhoz szükséges a *harmonikus családi háttér* és az, hogy a személyiség kialakulásának folyamata során semmilyen negatív hatás ne érje az adott egyént. A legtöbb esetben szociológiai kutatások kimutatták, hogy a személyiségfejlődés során a korai, elsősorban a gyermekkorban felbukkanó zavarok megváltoztathatatlan hatásokat eredményeztek. Ezek az egyének, akiknél ezek a következmények tapasztalhatóak voltak, jellemzően kevésbé teherbírók és a felnőttkor során jelentkező kisebb vagy nagyobb problémákkal szemben kevésbé tudnak ellenállni, fellépni. Ezen túl nem tudják kezelni a feszültséggel tarkított helyzeteket sem.

3. A deviancia mint szociológiai jelenség és mint a bűnözővé válás háttere

Ahogy már korábban is említettem, akkor, ha normaszegésről beszélünk, akkor valamilyen deviáns magatartásról, viselkedési formáról van szó. Hogy mi számít deviánsnak és mi nem, az az adott kor társadalmának megítélésétől is függ. Minden esetre a szociológia számos kérdést felvet és felvetett már ezzel a problémakörrel kapcsolatosan.

A tudományág arra ösztönöz, hogy a különböző deviáns magatartások okait és következményeit tárgyilagosan kell, hogy elemezzük. Ezen túl úgy tartják, hogy a társadalomban bizonyos mértékű devianciákkal együtt kell, hogy éljünk.

A szociológia törekszik arra, hogy a deviáns viselkedési formák közös forrását feltárja, s ennek alapján olyan megállapításokat tehessen, mint, hogy Magyarországon mi állhat a fiatalok deviáns viselkedéseinek hátterében.

Kutatások alapján erre a kérdésre egyértelmű választ lehet adni. Így ide sorolhatjuk a szocializáció zavarait, a felnőttkori feszültséghelyzeteket, a magyar kultúra deviáns viselkedéssel szembeni fellépésének sajátosságait vagy az utóbbi időszakban az egész társadalomra jellemző anómia és elidegenedés válságát is.¹⁰

Vizsgálatok bizonyítják, hogy a deviáns viselkedés, vagy más néven a „*deviáns karrier*” több, egymástól jól elkülöníthető szakaszra bontható:

- Az első fázis során nem beszélhetünk specifikusan pszichés tünetekről vagy zavarokról. Itt elsősorban az érzelmi fejlődésben bekövetkező zavarokat, a fejlődésben fellépő elakadást, magát a *fixációt* kell, hogy megemlítsük. Olyan szélsőséges érzelmi reakciók jellemzőek erre az időszakra, mint a nyugtalanság, a szorongás, a gátoltság és az életkorhoz képest szociális éretlenség. Leggyakoribb megnyilvánulási formái közé soroljuk a családba való beilleszkedés nehézségeit, az önértékelési problémákat és a kontaktusteremtés és fenntartás nehézségeit is.
- A második fázisban az én-funkció csökkent működése tapasztalható, ami a személyiségfejlődés szempontjából igen meghatározó. Tapasztalható az intellektualitás, az etika és az emocionális főkrendszer gyengesége is. Jellemzően ekkor alakul ki a csupán jelenre koncentráció, a sodródás és a csábulékonyság. Ezek azok a tényezők, amik hatására az egyén életében mind a családi, mind a baráti konfliktusok egyre inkább megszorodnak. Az ezekre való reagálás talán még ennél is meghatározóbb, hiszen a

¹⁰ Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába 1997; Jegyzet 33-35.o.; 41-63.o.

személy nem a megoldást fogja keresni, hanem jellemzően inkább vagy támadó, *agresszív*, vagy menekülő, *deffenzív* magatartást fog tanúsítani.

Abban az esetben, ha ezek a zavarok kialakulnak és ezt követően nem teremtenek modus vivendit¹¹ az egyén számára, akkor olyan súlyos következményekkel kell számolni, mint a környezettel való totális szembefordulás, ami az esetek többségében jellemzően öndestrukcióval jár együtt.

3.1. A deviáns viselkedés¹²

„ha ... a bűnözés betegség, akkor a büntetés az orvosság rá ..., ám ha a bűnözés nem betegség, a büntetésnek sem gyógyítania kell: tényleges feladatát másban kell keresnünk”.

/ Durkheim/

A deviancia olyan magatartásformákat jelent, amelyek *megszegik az adott közösség vagy a tágabb értelemben vett társadalom által felállított normákat*. A kifejezést meglehetősen tág értelemben használhatjuk, s így szót ejthetünk jogi, szexuális, vallási vagy akár egészségügyi devianciákról is.

Durkheim¹³ volt az, aki rámutatott a deviancia lényegi oldalára. Úgy tartotta, hogy a jelenség nem magától a viselkedéstől függ, hanem attól, hogy a társadalom mennyire ítéli el azt. Mivel koronként és társadalmanként az elfogadható normák köre más és más, így a deviancia megítélése is állandó változásokon megy keresztül mind területi, mind időbeli szinten.

Mindezek hatására nem meglepő, hogy a szociológiai elméletek feladatukként nem a deviáns egyénekből rejlő problémák hátterének feltárását jelölték meg, hanem a társadalomban gyökerező okok felszínre hozatalát.

3.2. Bűnöző fiatalok

„Pedig ha csak egy olyan generációt sikerülne felnevelni, amelyik kevesebb bűncselekményt követne el, hosszútávon akár a felnőttkori bűnözés mértéke is csökkenne, illetve stagnálna. A

¹¹ olyan megoldás, amely a különböző érdekeket próbálja áthidalni vagy két ellentétes tényező egymás melletti létezését biztosítja

¹² Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába(Jegyzet) 61-65.o.

¹³ Émile Durkheim: szociológus, a modern szociológia és kulturális antropológia atyja

társadalom a jövőjét teszi kockára azzal, hogy elhanyagolja magas költségei és késői megtérülése miatt, elutasítja magától a család- és ifjúságvédelmet.”¹⁴

Vizsgálatok eredményei megállapították, hogy a gyermekek és fiatalok kriminalitása a nyolcvanas évek során jelentős mértékben megemelkedett, s soha nem látott mértékben megugrott a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények száma is. Megállapítást nyelt, hogy ezeknek a deviáns viselkedési formáknak a hátterében olyan tényezők álltak, mint az abszolút vagy a relatív szegénység, illetve a tartós frusztráció.

A probléma nem csak hazai szinten jelentkezett és jelentkezik napjainkban is. Erre nincs is jobb példa, mint az, hogy maga az Európai Unió is foglalkozik a kérdéskörrel és keresi a magyarázatokat, illetve a megoldásokat.

Az Európa Tanács R (2003) 20. ajánlásához kapcsolódó felmérés szerint a fiatalkorú bűnelkövetés mögött a leggyakoribb okok találhatók:

- Növekszik a gyermekszegénység és egyre nagyobbak a jövedelem különbségek különösen Közép- és Kelet-Európában.
- Emelkedik a válások száma, gyakoribb a családok felbomlása.
- Egyre többen egyre fiatalabb korban próbálják ki a különböző pszichoaktív anyagokat, közöttük az alkoholt.
- Fiatalok elhelyezkedési lehetőségeinek szűkülése, emelkedő munkanélküliség a fiatal felnőttek körében, különösen a szakképzetlen, illetve alacsony szakképzettségű fiatal férfiak között
- A társadalmi és gazdasági problémák és az ezekkel összefüggő bűnözés és erőszak koncentrálódása bizonyos területeken, gyakran a szegények lakta belső városnegyedekben vagy a városszéli lakótelepeken.
- Etnikai kisebbségek tömeges migrációja Európába és Európán belül.
- A pszicho-szociális zavarok növekvő kockázata a fiatalok különösen a fiatal férfiak körében.¹⁵

A vizsgálatok eredményei rávilágítottak arra, hogy a fiatalkorú elkövetők meghatározó, közös jellemzői közé kell, hogy soroljuk a társadalmi értékeket el nem fogadó, azokat haszontalannak, feleslegesnek tituláló magatartásokat, illetve a családtól való elhidegülés tényét. A társa-

¹⁴Sárik Eszter: A gyermek- és fiatalkori bűnözés megelőzési lehetőségei, 2000/12.szám Belügyi Szemle Bp.2000; 57-68.o.

¹⁵ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2003. szeptember 23-án elfogadott ajánlása

dalom nagyobb mértékű ellenőrzésének hiányát is megemlíthetjük a fiatalkori bűnözés okaként.

Már szót ejtettem az *elhanyagoló nevelés* formájáról, azonban ennek a ténynek a fontosságát hangsúlyozva úgy érzem, hogy vissza kell térnem ehhez a problémaforráshoz. A gyermekben folyamatosan kialakuló frusztráció elleni küzdelemben szülői támasz nélkül az egyedüllét, a magára hagyottság érzésével kell, hogy szembesüljön a fiatal. Ennek hatására nem alakulnak ki a korlátozások, nem kapja meg a támogató szülői vezetést, s mindezek hatására mind az érték, mind pedig a normavilága visszamaradott fejlődésnek indul majd. Az ilyen körülmények között nevelkedett gyermekekből lesznek azok a fiatalok bűnelkövetők, akikre a fokozott agressziós hajlam és a gyenge fékrendszer lesz majd jellemző. Ez szolgál alapul a bűnözővé válás, a sodródó, „törvényen kívüli” életvezetés kialakulásához.

A háttérben rejlő veszélyeket három fő osztályba sorolhatjuk, úgy mint:

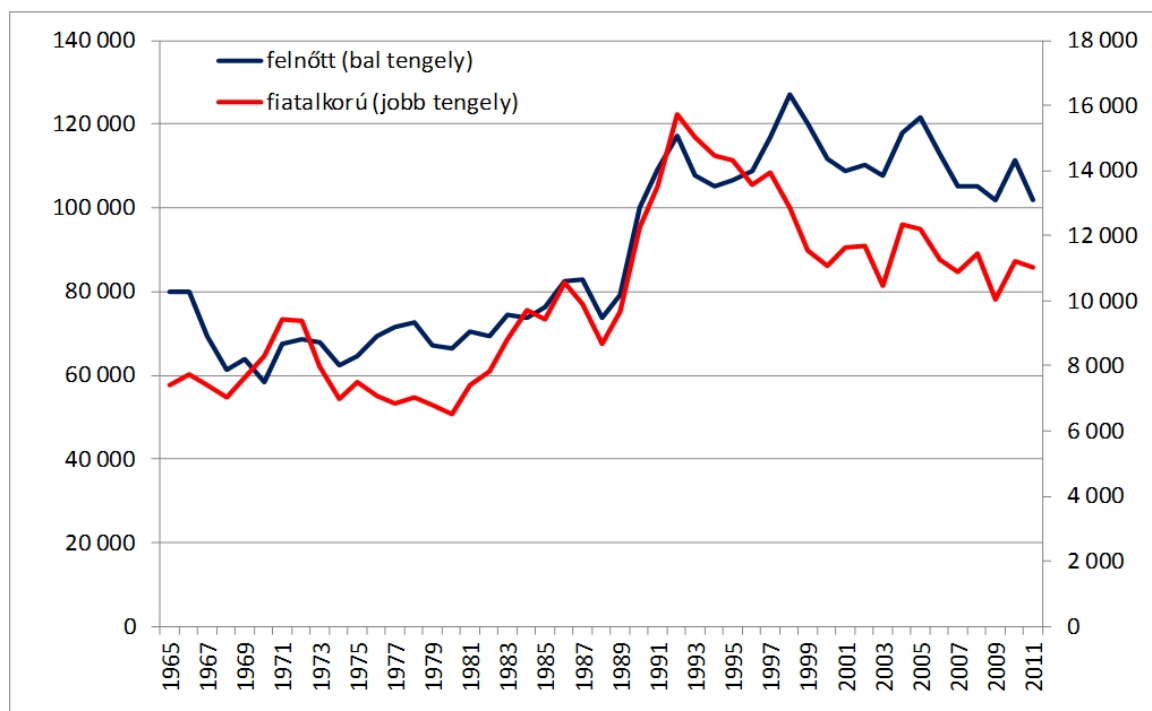
- *Társadalmi okok:* a gazdasági válság hatásai, munkanélküliség fokozódása, jövedelemszerző életmód előtérbe kerülése.
- *Családi okok:* csonka családok növekvő száma, ingázás.
- *Morális okok:* értékválság, konfliktuskezelés és problémamegoldások hiánya, devianciára való hajlam fokozódása.

3.3. A „fiatal bűnözés” szociológiai aspektusai

Megállapíthatjuk, hogy az említett személyi kör bűnözése, a bűnözési hajlam kialakulásában *komplex* problémákat kell keresnünk. A kriminalitás kialakulását sok tényező együttes jelenléte befolyásolja, amely elsősorban a még kiforratlan, alakuló stádiumban lévő, mondhatni „gyenge” személyiségű fiatalokat érinti elsősorban. A már említett, meghatározó jelentőségű háttér jelentős szerepet játszik a fiatalok veszélyeztetettségének kialakulásában. Az otthonról hozott negatív minták, a rossz nevelési elvek káros hatást gyakorolnak a gyermek szocializációjára és magatartásának kialakulására.

Külön figyelmet kell, hogy szenteljünk a roma lakosságnak, akik közül sokan a rendszerváltás veszteseivé váltak. Ezekben a családokban a családfő általában munkával nem rendelkező, gyakran beteg és/ vagy alkoholista férfi. Ezért nem véletlen, hogy az ilyen családban élő gyermekek nem látnak egy olyan szociálisan elfogadható mintát maguk előtt, amit követni tudnának. Jellemzően az ilyen családok a társadalomtól elkülönítve, szegregáltan élnek általában zsákfalvakban vagy nagyvárosok peremterületein. Így megállapíthatjuk, hogy a szülők nem tudnak megfelelő lehetőségeket nyújtani a gyerekek számára és általában a helyes irány

megmutatására az iskolák sem képesek. Így ez a környezet egyértelműen a *fiatalkorú bűnözés melegágyának* alapjául szolgál.

2. ábra: Bűnelkövetők számának alakulása Magyarországon kor szerint

Forrás: KSH

A fiatalok serdülőkori krízisében a fejlődés valamilyen szintű elakadása áll. Ennek hatására ezek a személyek úgy érzik, hogy senki nem érti meg őket, a szülők, a testvérek egyre inkább idegenné válnak a számukra. Jellemző, hogy a környezetében élőkben hibákat fedez fel folyamatosan, aminek kiküszöbölésére nevelés során próbát tesz, de általában ez csupán kölcsönös sértődésekhez, majd konfliktusok kialakulásához vezet. A serdülő egyén úgy érzi, hogy számára kell egy minta, amit követhet, amivel azonosulhat, s el kezd keresni számára szimpatikus és követendő olyan felnőtt tulajdonságokat, amikkel egygyé válhat.

A gyermek- és fiatalkorúak körében megjelenő bűnözés hátterében társadalmi, szociológiai és pszichológiai okokat egyaránt felsorolhatunk. A cselekmények alapjául olyan tények szolgálnak, mint a szülők munkanélkülisége, az alkoholizmus problémaköre, a családban korábban már megjelent bűnöző életmód mintája, az eltartási és lakhatási problémák, a helytelen és következtelen nevelés és nem elhanyagolható a rossz baráti környezet, valamint az alacsony műveltségi színvonal sem.

A gyermekek 15-20%-a élethelyzetéből adódóan, adottságainál fogva *veszélyeztetett*. Ide soroljuk még a már említett okokon kívül a: morális, spirituális keretek hiányát, az alacsony

iskolázottsági szintet, az élethelyzetből adódó stresszt, az érzelmi elszigetelést, a földrajzi elzártságot, az izolációt és a szerhasználatot. Ezek közül a veszélyeztető okok közül azonban, a korábbi évekhez hasonlóan, az anyagi okok állnak az első helyen. Ez után kell megemlíteni a környezeti okokból veszélyeztetetteket, majd a magatartási okokra visszavezethető veszélyforrásokat.

Kutatások eredményei rávilágítottak arra, hogy napjainkban a fiatalok egyre korábban kell, hogy megismerkedjenek a *deviáns szubkultúrával*.

Fontos tényként rá szerettem volna irányítani a figyelmet arra is, hogy hazánkban a gyermekek egyötöde elkeserítő módon funkcionális analfabétaként kerül ki az általános iskolából. Ez pedig további, alapvető nehézségek kialakulását eredményezi. Ezek a gyerekek a későbbiek során nem lesznek képesek megfelelő módon élni, mivel sem a felnőtt életben, sem a munkaerőpiacon nem fognak tudni megfelelni. Így tulajdonképpen elmondhatjuk, hogy ezek a gyerekek már életük korai fázisában megbélyegzik saját magukat és a jövőjüket is.

3.4. Prekriminális helyzetek

Alapvető probléma, hogy a fiatalok tartózkodásának és értelmes elfoglaltságának nincs meg a megfelelő színtere. Jellemzően a fiatakorúak a városok utcáin tartózkodnak, akár az éjszaka folyamán is. Ezért kell, hogy felhívjuk a figyelmet arra, hogy a közterületi csellengések pozitív irányba hatnak a bűnözések kialakulására.

A tömegkommunikációs eszközök és az internet mind, mind alkalmasak káros, negatív hatású tartalmak és úgymond minták elérésére. Ennek hátterében azonban meg kell, hogy említsük, hogy a fiatalok nincsenek sok esetben azzal sem tisztában, hogy ilyen jellegű cselekedeteikkel - mint például a tiltott pornográf felvételek készítése és az azzal való visszaélés- bűncselekményeket valósítanak meg.

Évek óta visszatérő, a rendőrség munkáját sok esetben megkeserítő problémakör a gyermekvédelmi intézetből szököttek esetei. Ezen fiatalok esetében jellemzően megjelenik a közfeladatott ellátó személy elleni bűncselekmények valamely változata is addig, ameddig az intézmény keretein belül tartózkodnak. Az ilyen magatartású egyének azonban jellemzően szökésüket követően is bűnelkövetővé válnak vagy „menőzés” vagy pénzszerzés céljából.

Ezen eseteken túl külön foglalkoznunk kell még a *családon belüli erőszak* kérdéskörével is. Különböző tanulmányok állításai szerint a családon belüli erőszak az idők folyamán mondhatni mintává vált és így generációkon keresztül hagyományként öröklődik. Ahogy már korábban is említettem a szülők a gyermekek számára mintát statuálnak, s abban az esetben, ha

nézeteltéréseiket erőszakkal kívánják megoldani, akkor gyermekeik is ezt a módszert választják majd a jövőben. Így az erőszak egyfajta „öröklődés” a nemzedékek között.

A kedvezőtlen körülmények károsan befolyásolják a fiatalok személyiségének kialakulását, aminek hatására egyrészt veszélyeztetettebbé válnak, másrészt a társadalmi normákkal könnyebben mernek szembefordulni.

De hogy miről is van szó itt pontosan? Az eddigiek alapján már megállapítottuk, hogy a negatív minták hatására a fiatalok rossz példákat kezdenek el követni és általában agresszív viselkedésükkel bűncselekmények elkövetőivé válnak. Ez azonban még csak az egyik oldal és az egyik szemszög. Ha mélyebben vizsgáljuk az eseteiket, ahogy azt az ORFK¹⁶ is tette, akkor rá kell, hogy döbbenjünk, hogy ez a magatartás nem csupán a *bűnözővé váláshoz*, de az *áldozattá váláshoz* is legalább olyan mértékben hozzásegíti a fiatalokat. És hogy ennek mi áll a hátterében?

A már említett viselkedési formáknak köszönhetően ezek a fiatalok jellemzően családon belüli erőszak, iskolai erőszak, vagyon elleni bűncselekmények, a fiúk erőszakos bűncselekmények, a lányok nemi erkölcs elleni bűncselekmények áldozatává válnak. Fontos kiemelni, hogy a családi környezetben bekövetkezett cselekmények látenciája azonban még mindig nagyon magas. A deliktumok közül a legjellemzőbbek a testi sértés, szemérem elleni erőszak, kiskorú veszélyeztetése és a személyi szabadság megsértése. Mindezek hátterében a kiszolgáltatott helyzet, az életvitelből adódó veszélyeztetettség áll elsősorban.

Ezzel szoros összefüggésben, elkövetői oldalról meg kell, hogy említsük fiatalkorúak esetében a szülői felügyelet hiányát és a céltalan szabadidős tevékenységeket. Mivel a fiatalok nem az életkori sajátosságaiknak megfelelő műsorokat tekintenek meg, így ebbe a körbe soroljuk még az egyre nagyobb mértékben, negatív szempontból megjelenő média hatásokat is.

Talán mindenki számára meglepő az is, hogy a fiatalkorúak által alkalmazott módszerek egyre szélesedő skálájával találkozhatunk napjainkban. Bűncselekményeiket jellemzően nyilvános helyeken, személy elleni erőszak, lopás vagy alkalmi lopás, esetleg rongálás vagy falfirka, testi sértés és fizikai bántalmazás formájában követik el. Meg kell, hogy állapítsuk, hogy közülük ellenére ezek a fiatalok sem restek ahhoz, hogy túl finom módszerekhez nyúljanak, ha bűncselekmény elkövetéséről van szó. A legszomorúbb azonban véleményem szerint az a tény, hogy ezek a gyerekek az esetek többségében nincsenek is tisztában cselekedeteik tény-

¹⁶ Forrás: ORFK Bűnmegelőzési és Áldozatvédelmi Osztály: „Rendőrségi tapasztalatok az áldozati jogok érvényesüléséről, az áldozatvédelem helyzetéről 2011-ben”3-5.o.

leges súlyával, hiszen azokat mérlegelés és gondolkodás nélkül, csupán ösztönszerűen követik el.

A fiatal bűnözők számának alakulásában hullámzó változások voltak tapasztalhatóak az elmúlt évek során, ami feltehetően a demográfiai változásokkal áll összefüggésben.

„Tíz éves időszakot áttekintve a fiatalkorú bűnelkövetők száma 10 000–12 000 között mozgott, aránya az összes regisztrált bűnelkövetőhöz képest 8,9%–10% között változott (2012. év 10,03%). 2012-ben a fiatalkorú elkövetők száma viszonylag alacsony (10 056), ugyanakkor a regisztrált bűnelkövetőkhöz mért aránya magas volt (10,03%).”¹⁷

¹⁷ Tájékoztató a gyermekkorúak és a fiatalkorúak bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről, Kiadja: Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály 2013. év; 3.o.

4. *Peremen billegő fiatalok...*¹⁸

Azt gondolom, hogy ez a cím mindenből kivált valamilyen hatást és az esetek jelentős részében az olvasóban számos kérdés is megfogalmazódik a fiatalkorúak cselekedetivel kapcsolatban. A válaszok keresésében nagy segítséget jelent az elmúlt évek egyik meghatározó hazai kutatója, Solt Ágnes.

De miért is beszélünk mi „*peremen billegő fiatalokról*”? Mit is takar ez a kifejezés úgy igazából? Solt Ágnes arra kívánja ráirányítani a figyelmet, hogy ezek a fiatalok a *törvényes és a törvénytelen között* meghúzódnak vékony peremterületen helyezkednek el.

Megállapításához 95 életinterjút használt fel, amelyeket 16 és 25 év közötti ifjú emberekkel készített. Ezek alapján megállapította, hogy *deprivált* (megfosztott) és *marginalizált* (félreszorított, háttérbe szorított) helyzetű fiatal bűnelkövetőkről kell, hogy beszéljünk.

Vizsgálataiból egyértelműen szembetűnik, hogy a családi, iskolai élmények mennyire meghatározóak, s kiemeli a családon belüli veszélyeztető tényezőket. A fiatalok életében olyan tényezők vannak jelen kiugró mértékben, mint az elhanyagoló környezet, a bántalmazás vagy a terror.

Az első esetben, mely nem fizikai, testi, hanem inkább az érzelmi szükségletek kielégítetlen állapotát jelenti, a fiatal próbálkozásokat, előrelépéseket tesz annak érdekében, hogy mások figyelmét fel tudja kelteni. Elkésérítő módon azonban a próbálkozásaira nem kap pozitív választ, s a másik irányból tapasztalható passzív magatartásra egyre inkább provokáló stílussal reagál. Ezek a fiatalok a kialakult helyzetnek köszönhetően kénytelenek sajátos stratégia kialakítására, amelynek célja nem más, mint a túlélés. A megszerzett tapasztalatok alapján pedig azt is elmondhatjuk róluk, hogy az ilyen fiatalok rendkívül bizalmatlanok lesznek környezetükkel szemben.

Az utóbbi két variációnál, a bántalmazás és a terror esetén, a fiatalokban a tehetetlenség és a félelem érzése kombinálódik. Ez első ízben passzív magatartás kiváltását eredményezi, majd az idő során, a személyiség alakulása révén megjelennek a lelki, pszichés problémák és a személyiség-zavarok is. Jellemző ezen túl a depresszió, a pánikbetegség vagy az autoagresszív viselkedés kialakulása.

Ezekre a fiatalokra ezen túl jellemző még, hogy nincsenek meg az eszközeik ahhoz, hogy a különböző konfliktushelyzeteket kezelni tudják, vagy ha esetleg rendelkezésükre állnak ilyen

¹⁸ Solt Ágnes: *Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és ifjúkorban*. 2012.

eszközök, akkor azokat sem tudják helyesen kezelni. Ezek negatív érzelmek kiváltásához, közösségellenesség kialakulásához és erősödéséhez vezetnek.

„Szerettem bohóckodni az iskolában...

Egy srácot kilógattam az emeletről...

Lányoknak mindig meghúzkodtam a hajukat.

Végighúztam a folyóson...

Fiúkat megvertem mindig.

Szemtelen voltam a tanárokkal.

Órán rám szóltak, visszapofáztam.

Egy tanár ráütött a fejemre a naplóval,

fölálltam és lerúgtam.”¹⁹

A szocializáció szempontjából kiemelt szerepet tölt be maga az iskola is, amely a társadalmi beilleszkedés meghatározó színtere. A már említett fiatalok azonban jellemző módon életük más területeihez hasonlóan itt is negatív tapasztalatokkal kell, hogy találkozzanak, aminek a háttérében az alulszocializáltságuk és a konfliktuskezeléseikben mutatkozó hiányosságok állnak.

Itt kell említést tennünk a pedagógus kiemelkedő, esetenként „csodának” minősülő cselekedeteire. A pedagógus az a személy, aki a szülön túlmenően jelentős mértékben tud hatást gyakorolni a fiatakorúak fejlődésére, szocializációjuk elősegítésére.

A kérdés csupán csak az, hogy rendelkeznek-e a pedagógusok olyan érzelmi stabilitással és olyan szakmai elhivatottsággal, aminek hatására azt mondják, hogy belevágnak ebbe a nem egyszerű problémamegoldásba. Tisztába kell azonban azzal is lenniük, hogy erőfeszítéseik ellenére lehet, hogy kudarcot vallanak majd és az is előfordulhat, hogy a fiatalokba berögződött attitűdöket cselekedeteik ellenére sem tudják pozitív irányba befolyásolni.

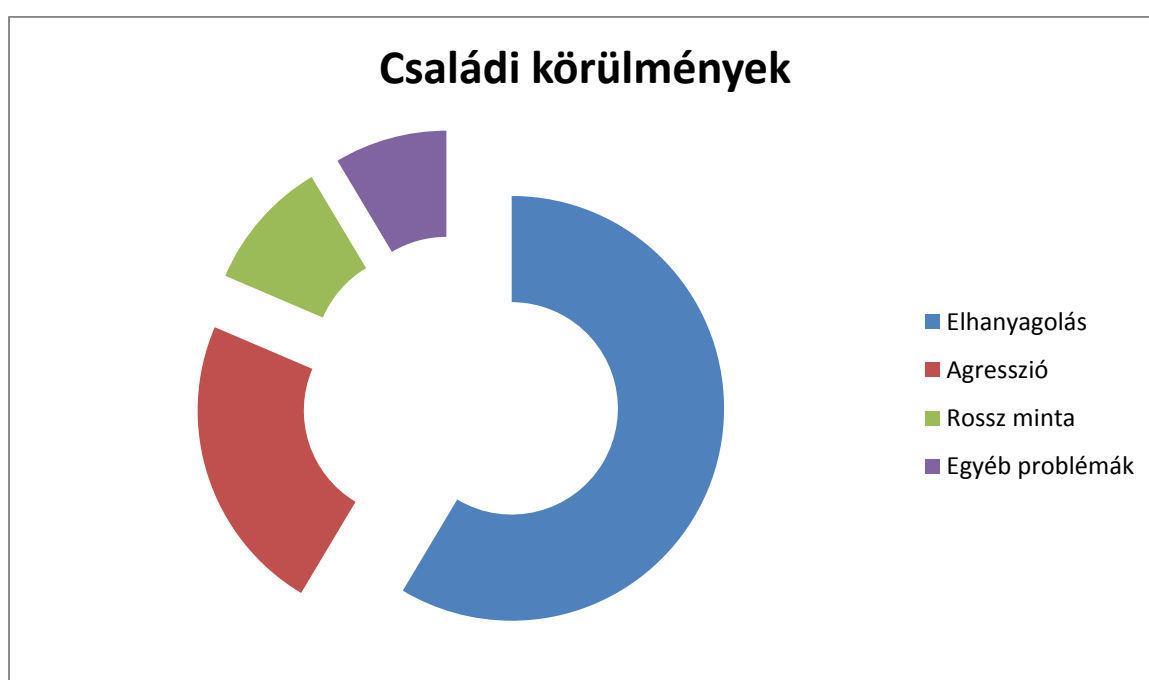
A kutatások eredményei azonban szerencsére kecsegtetőek: azokban az esetekben, ahol a tanárok támogatásukban részesítették a „problémás fiatalokat”, ott az említett személyek több mint 2/3-a normakövetővé vált.

Az említett interjúk során Solt Ágnes négy típusát különböztette meg a fiatalok életútjainak. Dolgozatom következő részében ezeket szeretném bemutatni.

¹⁹ Solt Ágnes: Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és ifjúkorban. 2012;133.o.

4.1. A „teljes érzelmi elhanyagolás” problematikája²⁰

A már korábban említett *elhanyagolás kérdése* újra fel kell, hogy merüljön. A helyzet alap esetben is súlyosnak minősül, azonban akkor, ha a családok körében a fiatalok elhanyagolása teljes mértékűnek mondható, akkor szinte kilátástalan helyzetről kell, hogy beszéljünk. Az okok ezekben az esetekben is szerteágazóak. Magyarázat lehet a szülők között fennálló konfliktushelyzet, a munkájuk, a család rossz anyagi helyzete vagy az alacsony iskolai végzettség. De a már szintén említett, minden szinten megjelenő alkoholproblémák valamint a pszichés betegségek itt is felmerülhetnek háttérbázisként.

3. ábra: Fiatalkorú bűnözők családi hátterének jellemzői saját megállapításaim alapján

Az ilyen családi körülmények között élő fiatalok esetében az a legnagyobb probléma, hogy a gyerekek úgy érzik, hogy teljesen egyedül vannak és, hogy igazából senkire sem számíthatnak. Nincs mögöttük senki, nincs olyan, aki támaszt nyújtana a számukra. Az ilyen fiatalok reménykedve, a figyelem megszerzésének elérését hajszolva élik iskolai életüket, ahol azonban csak újabb kudarcok érik majd őket. Ennek oka nem más, mint a jó példa hiánya és az, hogy nem tudnak az új elvárásoknak megfelelően teljesíteni, mert az ezekhez szükséges ismeretek sem állnak rendelkezésre az otthoni elsajátítás hiányának köszönhetően.

²⁰ Solt Ágnes: Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és ifjúkorban. 2012. 188-189.o.

Egyik kudarc jön a másik után és mivel ezek feldolgozásában sem a szülőktől, sem mástól nem kap segítséget, így a fiatalban az az érzés, hogy egyedül maradt és senkire nem számíthat egyre jobban elmélyül. Ezek hatására teljes elidegenedés következik be. A kiút számára a *csavargás* lesz, amely során hasonló körülmények között élő fiatalok társaságát kezdi el keresni. Így egy olyan szubkultúra részévé válik, amely megadja számára azt a figyelmet, amire mindig is vágyott, s annak érdekében, hogy a csoport részese maradhasson minden olyan normát és szabályt elfogad, amelyet esetleg saját magától nem követett volna.

4.2. Az „agresszív, erőszakos család” problémaköre²¹

Ezek azok az esetek, amiket többnyire csak a családon belüli erőszak jelzőével szoktak egyszerűen megbélyegezni. Mind a gyermekek, mind pedig a partnerek a bántalmazások elszenvedői lehetnek, akár külön-külön, akár egyszerre is. Ez megint egy bizonytalan, félelemmel teli légkört jelent, amiből a gyermek számára szinte csak az iskola nyújthat menedéket.

Itt azonban egy *ambivalens* helyzet kialakulásával kell, hogy szembesüljünk. Mivel a gyermek a negatív hatásokat és a feszültséget nem tudja kezelni, így viselkedésének agresszív változata mutatkozik majd meg mind iskolatársaival, mind tanáraival szemben. Az otthoni minta jelentősége nem is gondolnánk, hogy milyen méreteket ölt ezekben az esetekben. A gyerekek agresszivitása egyenes arányosságban áll az otthon tapasztaltakkal:

- ha azt látta eddig, hogy a gyengébben kell úrrá lenni, akkor bántalmazásai célpontjával kis termetű, védtelen személyeket választ majd
- ha úgy fogja megítélni, hogy a bántalmazást egy vita kell, hogy megelőzzön, akkor úgy fogja kezelni a felé irányuló mondatokat és kijelentéseket, mintha azok támadó jellegűek lennének

Ezek alapján logikusan is megállapítható, hogy kapcsolatai rosszak lesznek, amit a fiatal szintén egy állandó kudarcként él majd meg. Itt is a megoldást a csavargó életmód jelenthet majd a számára, ebbe látja majd az egyedüli és egyetlen kiutat.

Fontos megemlíteni, hogy az itt felsorolt élethelyzetek nem csupán külön-külön, hanem kombinálódva is megjelenhetnek a fiatalok életében. Így például ha egy erőszakos családra az elhanyagolás is jellemző, akkor a csavargás eredményeképpen a gyerek egy számára védelmet és biztonságot jelentő csoporthoz csatlakozik majd állandó jelleggel. Mivel az ilyen bandák

²¹ Solt Ágnes: Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és ifjúkorban. 2012.191-192.o.

alapvető célkitűzése az erőszak központi szintre emelése, így a benne lévő fiatalok nem meglepő módon hamar bűncselekmények elkövetőivé válnak majd.

Másik végletként még meg kell, hogy említsük az erőszakos, azonban figyelmes családi hátteret. Az ilyen esetekben az iskolakerülést szigorú retorziókkal szankcionálják, aminek következtében a gyermek megpróbál az iskolai viszonyokhoz alkalmazkodni a továbbiakban.

4.3. „Váltás a fiatal életében” és az ehhez kapcsolódó problémák²²

Ilyen élethelyzetekről akkor beszélünk, ha a családon belül az apa személye rendkívül kiemelkedő és meghatározó. Az apa, aki az esetek többségében alkohol vagy személyiségi problémákkal küzd, finoman szólva is rettegésben tartja a gyermekét. A fiatal életét így az erőszak, a fenyegetések, a korlátozások és a megszegényítések jellemzik. A gyerek a rettegés hatására általában a *behódolás* eszközét választja majd.

A helyzet azonban megváltozik akkor, ha az ilyen körülmények között nevelkedett fiatal apja hirtelen meghal. Ennek hatására a korábban, kényszer hatására elfogadott normákat könnyen elveti és teljesen más irányt vesz az élete, aminek főszereplőjévé az esetek többségében az anya válik majd. Ennek oka az, hogy az anya, aki nem az erőszak eszközeihez nyúl, teljesen megengedővé válik vagy fordított esetben teljesen elhanyagolja majd a gyermekét. Az utóbbi megvalósulási forma hátterében azonban több ok is meghúzódhat, mint például a partner halála, a fájdalom, a kereső személy kiesése, a lehetetlen anyagi helyzet, esetleg a többműszakos munka.

A gyermek így csak azt veszi észre, hogy egy érzelmekkel mélyen átszőtt életből egy sivár helyzetbe kerül. Ehhez az új környezethez már nem tud hozzászokni, így az előzőekhez hasonlóan hamar elkezd csavarogni, ami végeredményként egy bűnelkövető életmód kialakulásához vezet.

4.4. Szegénység és mélyszegénység

A társadalom szerkezetétől elválaszthatatlan fogalom a szegénység, amellyel olyan személyeket, családokat szoktunk jelölni, akik alacsony jövedelmük következtében hátrányos helyzetben vannak, nem tudnak megfelelően táplálkozni, ruházkodni, rossz lakás- és egyéb körülmények között élni.

²² Solt Ágnes: Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és ifjúkorban. 2012.;199-200.o.

A szegénységi küszöböt – egységes európai uniós számítás szerint – a mediánjövedelem 60%-ában határozzák meg. (Mediánjövedelem az, aminél a lakosság egyik fele többet, másik fele kevesebbet keres.) *Abszolút szegényeknek* azokat tekintjük, akik a létminimum alatt élnek, *relatív szegényeknek* pedig azokat, akik jövedelme az átlagjövedelem 50%-át nem éri el. (A szociálpolitikai felfogás a szegénységi küszöböt és az ehhez kapcsolódó segélyezést a nyugdíjminimumhoz vagy a minimálbérhez viszonyítja. Az öregségi teljes nyugdíj legkisebb összege 28 500 forint.)

A szegénységi küszöb egyedülállók esetében jelenleg 59 441 forint. (A KSH adatai szerint a népesség 12,3%-a ennél is alacsonyabb jövedelemből él.) A témánk szempontjából releváns mélyszegénység viszonylag újkeletű jelenség az emberiség történelmében, a 20. században jelent meg először.²³

A mélyszegénység fogalmát a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) „*Közösségi felzárkóztatás a mélyszegénységben élők integrációjáért*” című pályázati felhívása az alábbiak szerint határozza meg: „Azokat a közösségeket, amelyek mélyszegénységbe süllyedtek a nagyon alacsony iskolázottság és foglalkoztatási ráta, erős települési, lakóövezeti térségi koncentráció és szegregáció, az ezekből következő súlyos szociális deficit és a hátrányos társadalmi helyzet újratermelődésének nagyon nagy valószínűsége jellemzi.”²⁴ Ebből a meghatározásból is látszik, hogy a mélyszegénység többdimenziós jelenség, amely megmutatkozik többek között a nagyon alacsony képzettségben és foglalkoztatottságban, az ebből következő súlyos megélhetési zavarokban, kihat a lakhatási, táplálkozási körülményekre, az érintettek egészségi állapotára, stigmatizál és kirekesztéshez vezet. A mélyszegénység sújtotta térségekben a születéskor várható élettartam is lényegesen alacsonyabb. Hazánkban a mélyszegénység fogalmát gyakran azonosítják a cigánysággal, holott a mélyszegénység nem egyértelműen bőrszín függő. Bár kijelenthető, hogy a Magyarországon mélyszegénységben élő legalább 800 000 ember mintegy 35-50%-a roma származású.

A mélyszegénységben élők havi jövedelme nem éri el az *öregségi nyugdíj* mindenkori legkisebb összegét, jelenleg 28 ezer forintot. A mélyszegénységben élő családokban senkinek nincs befejezett általános iskolai végzettsége, lakóhelyük 50 kilométeres körzetében nincs

²³ Tarján G. Gábor: A társadalmi struktúra és rétegződés In: Bevezetés a szociológiába szerk.: Kiss Zoltán László, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Bp. 2013. 127-129. o.

²⁴ A mélyszegénységben élők helyzete Magyarország legszegényebb kistérségeiben. Kutatási beszámoló. A TÁMOP 5.1.3 program hatástanulmánya első adatfelvételének eredményei Autónia Alapítvány, Bp. 2013. május

http://autonomia.hu/sites/default/files/v2_files/documents/209/tamop_513_kutatas_1kor_zarotanutmany.pdf

munkahely, tehát mindenki munkanélküli. Ez a mélyszegénység 70%-ára ad magyarázatot. A mélyszegénységben élő nem romák négytizede, a romák egytizede foglalkoztatott.

Meg kell jegyezni, hogy a mélyszegénység megítélése országtól függően más és más. Például az ENSZ által használt abszolút mélyszegénységi küszöb szerint ebbe a csoportba tartozók kevesebb, mint 1 dollárból élnek naponta. Ez a mérőszám elsősorban a fejlődő országokra jellemző, a fejlett világban, más mutatókat használnak. Magyarországon a mélyszegénységben élők területi elrendeződése nagyjából egybeesik a leghátrányosabb helyzetű kistérségek területével. Ilyen a dél-baranyai és dél-somogyi térség, a Bácsalmás-Jánoshalma régió, A bátonyterenyi és ózdi kistérség, a Heves-Tiszafüred-Mezőcsát háromszög, az Edelény, Szikszó, Szerencs, Tokaj, Sárospatak, Bodrogház és a határ által közrefogott terület, valamint a Vásárosnamény-Baktalórántháza-Mátészalka-Nyírbátor-Csenger-Fehérgyarmat városok által behatárolható vidék, illetve a Berettyóújfalú-Sarkad tengely mentén és Mezőkovácsháza környékén elterülő körzet.

A mélyszegénységből való kitörés rendkívül nehéz, szinte lehetetlen. A helyzetüket az is rontja, hogy rendkívüli elszigeteltségben élnek mind társadalmilag, mind gazdaságilag. Ebben nagy szerepe van az infrastruktúra fejletlenségének. Kutatások igazolják, hogy azoknak a településeknek a száma és aránya, ahol a mélyszegénységben élő családok a helyi társadalom többségi csoportját alkotják, megháromszorozódott az elmúlt évtizedben.

A mélyszegénységhez (is) két csatorna biztosítja a folyamatos utánpótlást. Az első vagy az egyik az iskola. Ahogy a rendszerváltáskor, a szegénység ma is nagyrészt a munkapiaci esélyekkel függ össze, és aki iskolázatlan, az nehezen kap munkát és előbb-utóbb elszegényedik. Meg kell jegyezni, hogy a gyerekek sorsa már születésük előtt megpecsételődik, hiszen anyjuk nem tud eleget, vagy egészségesen táplálkozni, a gyerek kis súllyal születik és hajlamosabb lesz mindenféle betegségekre. Ha beteg, vagy elmarad a fejlődésben, azt tanulatlan szülei és a túlterhelt védőnő kisebb eséllyel veszik észre és pénz/orvos híján gyakran nem kezelik. Ezzel a hátránnyal kezdi az iskolát, ahol a tanárok többségének nincs rá eszköztára, hogy a felzárkózásban segítse. A mért képesség szerinti szelekció nagyon hamar kezdődik: aki nyolcadikra nem olvas szépen és nem számol gyorsan, az szinte biztosan olyan szakiskolába kerül, ahol ezeket a készségeit már nem is fejlesztik tovább. Mire 17 éves lesz, kint találja magát egy olyan munkapiacon, ahol e készségek nélkül senkinek nem kell, és a felnőttoktatásban sem kap második esélyt, mert a képzési programokhoz általában érettségi a feltétel. A családtól és a környezettől sem kap segítséget: szülei féltik attól, hogy más utat járjon, mint ők, és a többségi környezet is azt sugallja, hogy a lemaradása reménytelen, belőle úgysem lesz semmi. Ennek ellentmondó pozitív mintákat pedig alig lát maga körül. Az iskola azért meghatározó,

mert a szegénység – ahogy a rendszerváltáskor – ma is nagyrészt a munkapiaci esélyekkel függ össze.

A másik csatorna az egyéni, családi válsághelyzetek, amiket nem tud kezelni a jóléti rendszer. A hálózatkutatások bizonyítják, hogy bizalmi kapcsolataink csak a legszűkebb családon belül erősek, a konfliktuskezelési eszköztárunk pedig nagyon szegényes, ezért egy viszonylag hétköznapi, gyakran előforduló sokk (betegség, baleset, válás, munkahely elvesztése) is nagyon könnyen vezet olyan személyes krízishez (depresszió, öngyilkosság, alkoholizmus), aminek a megoldásához már szakértő segítsége kellene, ami a többség számára nehezen elérhető vagy nem elég jó minőségű.

A harmadik utánpótlást biztosító csatorna a szegénység átörökítése. Ugyanis a mélyszegénységben élők többségének leszakadása tartóssá válik, aki közéjük kerül, szinte soha nem kerül ki onnan, sőt, gyerekei is erre a sorsra jutnak. A szülők többségének alacsony az iskolázottsága, ami nem csak a munkahelyektől, hanem a továbbtanulástól is elzárja őket, és gyakran azoktól a szolgáltatásoktól is (orvos, családsegítő, lakhatás), ami a munkavégző képességük, egészségük megőrzését segítené.

Végül, a mélyszegénységben élő gyerek a családtól és a környezettől sem kap segítséget: szülei féltik attól, hogy más utat járjon, mint ők, és a többségi környezet is azt sugallja, hogy a lemaradása reménytelen, belőle úgysem lesz semmi. Egy hazai kutatás szerint a rossz anyagi körülmények között élő 12-14 évesek kevésbé tartják fontosnak, illetve elérhetőnek a továbbtanulást, mint jobb körülmények között élő társaik, és a korcsoport negyede egyetért azzal, hogy szegény családban felnövekvő gyerekből valószínűleg szegény felnőtt lesz. Ennek el-
lentmondó pozitív mintákat, például sikeres, diplomás falubelit alig látnak maguk körül.

4. ábra: Fiatalkorú bűnözők családjának anyagi körülményei saját kutatásaim tükrében

A TÁMOP programban 2010-2014 között folytatott vizsgálat során azokat sorolták a mélyszegénységben élők közé, akik az alábbiak közül legalább kettő kritériumnak megfeleltek:²⁵

- legalább három éve munkanélküliek, illetve ezen idő alatt legfeljebb közfoglalkoztatásban vettek részt,
- legfeljebb az iskola 9-10. osztályát végezték el, ami mellett esetleg nem piacképes szakképzettséget vagy OKJ-s szakképesítést szereztek,
- aktív korú inaktívak (18-60 év közöttiek),
- kettőnél több gyereket nevelnek.

A 18 év feletti mélyszegénységben élők 40%-a tekinthető gazdaságilag aktívnak, vagyis kapcsolódik valamilyen módon a munkaerőpiachoz. Igaz, ennek a csoportnak a fele közmunkásként jutott munkalehetőséghez (19,8%), a teljes munkaidős alkalmazottak aránya mindösszesen 14,3%. A felnőtt korú mélyszegények egynegyede munkanélküli, 13,4%-a pedig GYES-en, GYED-en van. Az etnikai hovatartozást is vizsgálva azt látjuk, hogy a romák között jelentősen alacsonyabb a foglalkoztatottak, illetve a nyugdíjellátásban részesülők aránya, viszont magasabb az anyasági ellátásban részesülők hányada.

A munkaerőpiaci részvétel leginkább egy komoly fluktuációval írható le, ahol a relatíve alacsonyan fizetett, alacsony képzettséggel rendelkező munkaerőt is alkalmazni tudó multinacionális cégek, illetve az alkalmi, de rendszeresen ismétlődő mezőgazdasági jellegű segédmunkák jelentenek munkalehetőséget, majd ezeket a munkanélküliség hosszabb-rövidebb időszakai, illetve a közmunkaprogramokban való részvétel váltja fel. A vizsgálatban résztvevők többségének (41,8%) az utolsó munkahelye az önkormányzatok által bonyolított közmunka volt, egytizedük dolgozott valamilyen cégnél, vállalkozásnál, 6 százalékuk alapvetően mezőgazdasági alkalmi munkákból jutott jövedelemhez. A legstabilabb munkaviszonyok ugyanakkor a vállalkozásokhoz kötődtek, a multinacionális cégek jellemzően 12 hónapig, a kisebb vállalkozások átlagosan 2 évig foglalkoztatták az embereket.

Az elsődleges munkaerőpiaci munkaviszony nem csak a jövedelem tekintetében számít előnynek, hanem egyfajta jövőbe vetett bizalmat is ad az embereknek: a teljes állású alkalma-

²⁵ A mélyszegénységben élők helyzete Magyarország legszegényebb kistérségeiben. Kutatási beszámoló. A TÁMOP 5.1.3 program hatástanulmánya első adatfeldvételének eredményei Autonómia Alapítvány, Bp. 2013. május

http://autonomia.hu/sites/default/files/v2_files/documents/209/tamop_513_kutatas_1kor_zarotanulmany.pdf

zottak fele nem tartja valószínűnek, hogy a közeljövőben elveszti állását, míg a munkanélküliek 60%-a azt nem tartja reálisnak, hogy a következő fél évben munkát talál. Vagyis az aktuális munkaerőpiaci pozíciókat a résztvevők állandósuló helyzetnek érzik és kevésbé ideiglenes állapotnak. A munkanélküliek 60%-a az elmúlt 4 hétben aktívan keresett munkát. Elképzelhető, hogy ennek sikertelensége is a beletörődést erősíti.

Az alkalmi munkák egyre inkább alapvető bevételi forrássá válnak a háztartások számára, ugyanis a családok több, mint kétharmadában (70,9%) nincs foglalkoztatott, hivatalos és rendszeres munkabérrel rendelkező személy. Ez az arány a roma háztartások között 76% a nem roma háztartások 66%-ával szemben. A rendszeres munkajövedelem hiánya önmagában is szegénységi veszélyforrás, de különösen az, amennyiben gyermekes háztartásokról van szó. A nem roma háztartások 38%-ában nincs foglalkoztatott, de van 14 év alatti gyerek, ugyanez az arány a roma háztartások között 61,7%, ami 1,6-szor nagyobb szegénységi rizikófaktort jelent.

A háztartások átlagosan havi 115 ezer Ft bevétellel gazdálkodhattak (jelen esetben függetlenül attól, hogy hány fős háztartásról van szó), és átlagosan 121 ezer Ft-ot költöttek. Ez utóbbi az átlagos hazai háztartások költségének 79%-t teszi ki. 10 A kiadások mennyisége természetesen alapvetően a bevételektől függ. Annak érdekében, hogy ezt is érzékeltetni tudjuk, a bevételeket a létminimum és a szegénységi küszöb adataihoz hasonlítjuk.

Az adatok alapján látható, hogy a háztartások bevétele (az egyfős háztartásokat leszámítva) minden esetben a szegénységi küszöb alatt van, a szegénységi küszöbtől való leszakadás az eltartott gyerekek számával együtt növekszik. Az adatok a roma háztartások esetében (néhány kivétellel) még alacsonyabbak, vagyis a mélyszegénységben élő háztartások a szegénységi küszöböt jelentő bevételeket sem érik el. Ezen a csoporton belül a roma családok helyzete még rosszabb, átlagosan egy főre jutó 10 ezer forinttal kevesebb összegből gazdálkodnak havonta.

A háztartások több, mint felében a kiadások meghaladják a bevételeket, vagyis a háztartások eleve havi szintű deficitekkel működnek. A legnagyobb arányban (37%) élelmiszerre költik el a családok a bevételeiket, a második legnagyobb tételt a lakásfenntartással kapcsolatos kiadások, valamint a hiteltörlesztések jelentik (utóbbi tétel a háztartások 40%-ban fordul elő). A fűtéssel kapcsolatos kiadásokat 5 hónapra osztottuk el, ez a fűtési szezonban a teljes kiadási oldal egytizedét jelenti. A kiadásszerkezetet vizsgálva az a legszembetűnőbb, hogy – főleg a téli hónapokban – a háztartások kiadásainak túlnyomó része (80-90%-a) az elemi szintű önfenntartásra megy el – vagyis élelmiszerre, rezsizsámlák fizetésére, tüzelővásárlásra, illetve

kölcsöntörlesztésre. Ráadásul a kiadások közel felét a hónap első hetében realizálják, vagyis a hónap hátralevő 3 hete már az egyre szűkösebb beosztásról kell, hogy szóljon.

A mélyszegénységben élők az alapellátásnak minősülő támogatásokat ismerik és kapják, miközben a plusz ismereteket, igénylést, kijárást igénylőket egyre kevésbé. Az is jellemző, hogy a normatív támogatásokhoz jutnak leginkább hozzá, a helyi önkormányzati szinten elbírált, diszkrecionális támogatások esetében a legmagasabb az elutasított kérelmek aránya. Ugyancsak figyelemre méltó, hogy miközben a mélyszegénységben élő családok közel fele komoly adósságspirálba került – több mint két típusú tartozása, elmaradása van – addig az adósságkezelési támogatás lehetőségét csak 24%-nyian ismerik és mindössze 1%-uk veszi igénybe. Ez még akkor is nagyon alacsony arány, ha az adósságkezelési szolgáltatás csak a 40 ezer főt meghaladó városokban kötelező, a mi adatgyűjtésünk pedig alapvetően falvakban valósult meg. Mindez azt jelzi, hogy mint nem kötelező feladatot az érintett, nagy valószínűséggel forráshiányos önkormányzatok egyáltalán nem tudják, akarják felvállalni.

Ha azt nézzük, hogy a mélyszegénységben élő családok mennyire férnek hozzá az információtechnológia eszközeihez, mennyire válik elérhetővé számukra az internet, azt tapasztaljuk, hogy közel felének van otthon számítógépe, ez az arány a romák esetében mindössze 38%. Az otthoni számítógép megléte azért is fontos, mert aki napi szinten használja, az elsősorban otthon teszi ezt. Ugyanakkor az otthoni gép sem garancia a rendszeres használatra: válaszadóink 90%-a soha nem használ számítástechnikai eszközöket.

A kevés számítógépező alapvetően klasszikusnak nevezhető felhasználónak számít: elsősorban a közösségi kapcsolattartás eszközeként, illetve szórakozásra, zenehallgatásra használja a gépet. Az információtechnológia nyújtotta újabb lehetőségekkel (internetes bank, e-kereskedelem) egyelőre csak kevesen élnek. Úgy tűnik, hogy az érintett települések esetleges infrastrukturális hátrányait a világháló nyújtotta szabadság egyelőre kevésbé képes ellensúlyozni.

Akár a munkahelykereséssel, akár egyéb információszerzéssel kapcsolatos relatíve gyakori (napi szintű) internethasználatról a válaszadók mindössze 10%-a számolt be.

A közösségi kapcsolatok egyik alapeleme a másik emberbe vetett bizalom. Ebben a tekintetben egy erős bezárkózás figyelhető meg. A szegénységben élők általában bizalmatlanok, 50%-nyian inkább nem bíznak meg senkiben, további 23%-nyian neutrálisak e tekintetben. Egy 10 fokozatú skálán magas bizalmi indexszel egyrészt a barátok, rokonok rendelkeznek, másrészt viszont az egészségügyi és szociális intézmények munkatársai, a védőnő, a háziorvos, a családsegítő szolgálat munkatársai 7 körüli átlagos értékeket kaptak. Ugyancsak magas a tanárokbá és az egyházakba vetett bizalom. A leginkább elutasítottak e tekintetben a politi-

kai pártok, a kormány, a jogrendszer és a média. A bizalmi körök antropomorf szerveződése is a bezárkózást jelzi – a válaszadókhoz közeli, a gyerekekkel, az egészséggel kapcsolatos személyekben inkább megbíznak, és minél távolibb, minél elvontabb dologról, intézményről van szó, annál kevésbé tartják ezeket megbízhatónak.

A kutatás szerint a bizalmi index nem függ a személyes találkozások gyakoriságától. Ugyan a családtagokkal, szomszédokkal, közeli rokonokkal az emberek többsége legalább heti szinten találkozik, az indexen magas értékeket elérő intézmények munkatársaival, bizonyos társadalmi szerepeket betöltő személyekkel kimondottan ritkán, sok esetben pedig egyáltalán nem. Vagyis a bizalom ez esetekben alapvetően nem egy adott személynek szól, nem személyes tapasztalatokból leszárt pozitív vélemény, hanem egy intézményrendszerre, egy társadalmi szerepre kivetített pozitív elvárás.

A mélyszegénységben élők háromnegyede elégedetlen jelenlegi életével, mindössze 9% azok aránya, akik úgy gondolják, életük pont olyan, mint amilyennek szeretnék. Közel 50% azok aránya, akik nehezen igazodnak el a jelenlegi körülmények között és úgy érzik, az élet nehéz és bonyolult, amiben nehezen találják meg saját útjukat. A válaszadók közel egyötöde érzi úgy, hogy a napi gondok megoldása érdekében olyasmit is meg kell tennie, amit egyébként nem tart helyesnek. Az okokkal és a jövővel kapcsolatosan eléggé polarizálódnak a válaszok. Nagyságrendileg ugyanannyian érzik úgy, hogy a társadalom magukra hagyta őket, mint akik nem értenek egyet ezzel a véleménynel. Hasonló a helyzet a jövővel kapcsolatos elvárások esetében is, bár itt 2%-kal magasabb azok aránya, akik inkább pesszimisták. Az etnikai háttérrel is vizsgálva azt az eredményt kapták a kutatók, hogy a cigányok 38%-a érzi úgy, hogy környezete lenézi őt származása miatt, szemben a nem cigányok 8%-ával. (A kérdésben nem utaltunk a származás etnikai vagy egyéb jellegére.)

A válaszadók meghatározó többsége nem ért egyet azzal az állítással, hogy élete olyan, mint amilyennek szeretné. Ezzel együtt egy 10-es skálán átlagosan 5,7-re értékelték ezt a kérdést. Ugyanezen a skálán a válaszadók leginkább a családi életükkel, baráti kapcsolataikkal és egészségügyi helyzetükkel elégedettek (6,7 és 7,3 közötti átlagok), míg legkevésbé munkalehetőségeikkel. Szintén 5-ös alatti az iskolázottsággal kapcsolatos elégedettség, ahogy a jelenlegi életkörülmények megítélése is. Vagyis a válaszadók a külső körülményekkel kapcsolatosan alapvetően inkább elégedetlenek, viszont a családi, baráti kapcsolatok mégiscsak élhetővé, elfogadhatóvá teszik mindennapjaikat.

A mélyszegénységben élők amúgy is nehéz élethelyzetét csak tovább nehezíti, ha pszichiátriai kezelés alatt álló van a családban. Ahol gyerek is van, ott még borzasztóbb a helyzet. A kis helyre szoruló népes család, a szegénységből adódó konfliktushelyzetek az éveket is próbáté-

tel elé állítják, hát még azt, akinek betegsége miatt különösen stabil, nyugodt környezetre lenne szüksége.

Több településen vannak a kapcsolatrendszerünkben ilyen családok, és ahogy az idő telik, mintha egyre többen lennének. Sokan nem tudják közgyógyra kiváltani azokat a gyógyszereket, melyeket folyamatosan kellene szedniük. És ha nincs nyugtató, a veszélyhelyzet a családon belül fokozódik. Ez pedig a gyerekek fejlődésében rémes, sokszor visszafordíthatatlan hatásokat eredményez. Megoldás jelenleg nincs.

A mélyszegénységben élő családok tagjai között bőven vannak pszichiátriai betegek. És beteggé teszik a környezetüket is, a gyerekeiket, akik ebben a kóros agresszióban, a kiszámíthatatlan reakciókban szocializálódnak. A legrosszabb őket látni, átélni, hogy nem tudunk segíteni rajtuk. A sorsuk, melyet az esélytelenség már amúgy is megpecsételt, tovább nehezedik, sokukat kell már bevonni az iskolapszichológussal végzett munkába. A rendszer maximum a gyerekek védelembe vételéig jut, vagy, ha valami történik, a kiemelésig.

4.5. A „mélyszegénység” problémái²⁶

A kiváltó okok között az anyagi, megélhetési gondokat már többször említettem. Ha belegondolunk reálsan ez egy olyan probléma, ami fennállása során folyamatos, további új problémákat generál a családon belül, ami semmilyen esetben nem fordulhat elő feszültségmentesen. Mivel a szülők túlságosan elfoglaltak vagy a munka és a pénzszerezés miatt, vagy az ezek hiányában fellépő családi viták következtében, úgy itt is elmondhatjuk, hogy a gyerekek iránti figyelem csökkenése olyan mértékű általában, hogy akár teljes érzelmi elhanyagolásról is beszélhetünk.

Az iskolában a fiatalok ennek hatására erőszakossá válnak, azonban itt meglepő módon nem a negatív szülői mintának köszönhetően. A fiatal az elfojtott feszültség és a teljes érdektelenség miatt lesz ennyire elkeseredett, s ennek hatására nem fog tudni barátokat sem szerezni magának. Odafigyelés és segítség nélkül egyedül a talpra állás pedig lehetetlen. A kudarcélmények fokozódása ebben az esetben is a csavargó életmód kialakulását eredményezi.

Ezek a csoportosítások jó példaként szolgálnak ahhoz, hogy megállapítsuk, hogy mik azok a tényezők, amelyek az esetek döntő többségében negatívan hatnak a fiatalokra, s így a *bűnözővé válás rizikófaktoraként* határozhatók meg.

²⁶ Solt Ágnes: Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és ifjúkorban. 2012.;215.o.

Ide soroljuk a:

- szülők alkoholproblémáit
- a családon belül előforduló erőszakos magatartásokat, a bántalmazást és az elhanyagolást is
- a mélyszegénységet
- a családon belül megjelenő bűnözői mintát
- a szülő vagy a gondoskodó egyén hirtelen halálát.

Ezek mellett azonban még meg kell említenünk szükséges elemként a fiatalok életébe bekövetkező környezeti változásokat és a környezetükben fellelhető deviáns viselkedési normákkal rendelkező kortárs csoportokat.

4.6. A gyermekeltűnés, mint veszélyeztető tényező

Az eddig felsorolt esetek kapcsán egyértelműen láthattuk azt, hogy a rossz, kilátástalan helyzetben lévő fiatalok általában a szökésben, a csavargó életmódban látják csak a kiutat. Fontos azonban megemlíteni azt is, hogy az eltűnések a bűncselekmények elkövetésének lehetőségeit is magukban hordozzák. Jellemzően ezek a fiatalok vagy a családi közegből vagy a nevelőintézet keretei közül térnek át egy másik, számukra gondatlan és egyben a bűnelkövetővé válás reális veszélyeit is magában hordozó életmódra.

A rendőrség által vezetett adatokból egyértelműen kiolvasható, hogy a gyermekotthonból háromszor annyian tűnnek el, mint amennyiben a családi légkört adják fel egy „jobb élet reményében”.

A családi körülmények között élők esetében a szökésben lévők 81%-át felkutatták. Az ilyen gyerekek 34%-a önként hazatért vagy 43,5%-uk barátoknál, ismerősöknél volt fellelhető.

A gyermekotthonból megszökött gyerekek esetében 1 héten belüli előkerülésüket tekintve csak 72%-ról beszélhetünk, viszont a fiatalok 56%-a önként tért vissza a szakellátó intézetbe. Akik ezt nem tették meg, azok 18%-a a családjához tért vissza, 14%-uk pedig inkább a közterületi életmódot választotta.

A *szökések hátterében* az alábbi okok állapíthatók meg:

- cél, hogy a családi környezetbe való visszatérés, meghatározóak a korábbi kötődések, bizakodik egy kötetlenebb életben

- szeretné folytatni a korábbi kapcsolatait, legyen szó akár párkapcsolatról, akár kortárs csoporttól
- képtelen alkalmazkodni, ennek hatására menekülni akar a kötelezettségek és a szabályok
- nem hajlandó elfogadni a kötöttségeket és folytatni akarja a korábbi életmódját legyen szó akár prostitúcióról, akár drogról, akár bűnelkövetésről
- mivel a gyakran szökő társaiban véli felfedezni a mintát, így az ő viselkedésüknek megfelelően kezd el tevékenykedni.

Szerencsére ezekkel a szökési variációkkal már az intézmények is tisztában vannak, így a megelőzés érdekében ki is alakították a saját struktúrájukat. Így a nevelőintézetekben nagy hangsúlyt fektetnek a kríziskezelésre mind egyéni, mind csoportos szinten, bevonják az egyedi esetek rendezésébe a szökésben érintett személyeket is és a fiatallal kapcsolatba kerülő társszervekkel az együttműködést erősítik.

Ennek ellenére, azonban számos esetben előfordul, hogy a fiatalok a prevenció ellenére is képesek megszökni a nevelőintézetből. Ilyenkor első teendő a gondozási hely környezetben azonnali információgyűjtés, majd a gyermek felkutatása, s ha mindez eredménytelen, akkor a rendőrség által a körözés elrendelésére is sor kerülhet.

Annak ellenére, hogy a szökések veszélyeire állandó rendszerességgel felhívják a figyelmet azt kell, hogy mondjuk, hogy ez a probléma napjaink nevelőintézeteinek mindennapi aktuális témája sajnos, annak ellenére, hogy az intézmények általában mindent megtesznek annak érdekében, hogy a fiatalok számára vonzó foglalkozásokat biztosítsanak és, hogy a családjukkal is tudják ápolni a kapcsolataikat. Céljuk elsősorban az, hogy a gyermek mihamarabb vissza-kerüljön a családjához. Sokszor azonban szomorú módon azt kell, hogy tapasztaljuk, hogy ezek a szülők egyszerűen csak azért mondanak le a gyerekekről, mert így számukra „egyszerűbb” az élet. Azt gondolom, hogy ez után joggal tehetjük fel a kérdést, hogy milyen szülő az ilyen? Az, aki ilyen könnyedén lemond egy olyan gyerekről, akinek az életét az esetek többségében már eddig is megkeserítette. Csak annyit tudok mondani, hogy szívtelen, de sajnos be kell, hogy lássuk, hogy a helyzet megoldása sem az ő problémája lesz. A kérdés csak az, hogy ilyen nagy mennyiségben előforduló esetben vajon a társadalom fel tud lépni hatékony megoldóerőként?

5. *Bűnözési helyzetkép országos és területi szinten*²⁷

Hazánkban a rendszerváltást megelőzően az emberekről elmondható volt, hogy általánosságban a gazdasági biztonság jellemezte az életüket. A már említett időszakot követően azonban a *felfokozott várakozásban* élő embereknek rá kellett, hogy döbbenjenek: ki kell, hogy „józanodjanak”.

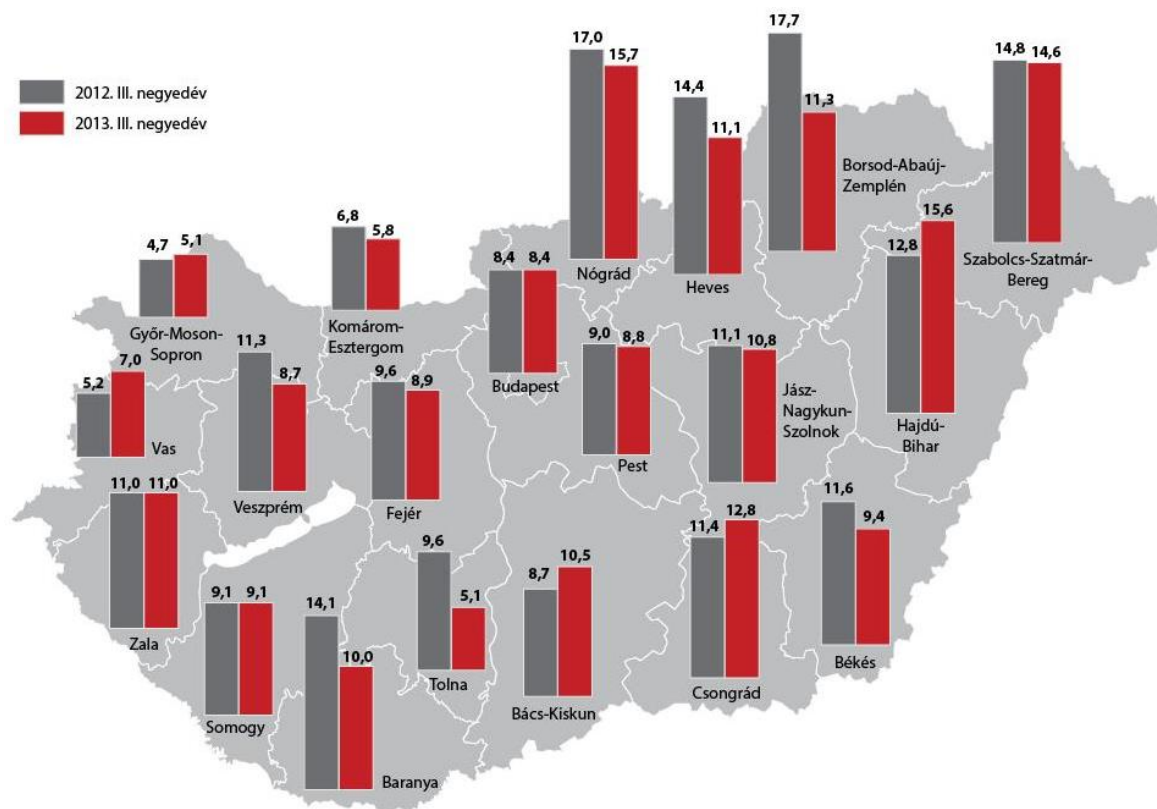
Mivel számos nagyvállalat kénytelen volt bezárni kapuit, így egyes régiók esetében szinte minden munkalehetőségi forrás elapadt, amelynek hatására az adott környék társadalmának helyzete a megélhetési problémák következtében egyre kilátástalanabbnak tűnt.

Így került sor az olyan üzemek, mint az ózdi kohászat, a Miskolc-Diósgyőr kohászat vagy a putnoki bányák bezárására. Emberek tízezrei kényszerültek abba a kilátástalan helyzetbe, melynek során meg kellett, hogy ismerkedjenek a munkanélküliség fogalmával és az ehhez kapcsolódó negatív hatásokkal. Kialakultak és állandósultak olyan társadalmi rétegek, melynek tagjai akár éveken keresztül nem jutottak munkalehetőséghez. Jellemző volt rájuk, hogy általában egy helyben maradtak, nem „váltak neki a nagyvilágnak”. Ennek hátterében a bizonytalanság, a kilátástalan helyzet és az anyagi problémák álltak. Az egyes részfolyamatok azonban kölcsönösen hatottak egymásra, s az előbb említett röghöz kötés következtében az említett rétegek helyzete nem hogy javult, hanem megélhetésük és egzisztenciájuk területén is folyamatos lecsúszás volt tapasztalható. A hatás a mai napig érezhető, hiszen a szakképzetlen munkaerő foglalkoztatásának kérdése még mindig komoly problémát jelent.

Talán felmerülhet a kérdés, hogy mi az összefüggés a gazdasági helyzet, a munkanélküliség vagy a bűnözés kialakulása között?

A válasz a már eddig megszerzett ismeretek alapján egyértelmű kell, hogy legyen. A kilátástalan szociális háttér, a rossz társadalmi és gazdasági viszonyok a bűnözővé válás kiváló alapjául és újratermelődéséül szolgáltak

²⁷ Tóth Antal: A bűnözés térbeli aspektusainak szociálgeográfiai vizsgálata Hajdú-Bihar megyében -Doktori (PhD) értekezés 2007.

5. ábra: Munkanélküliség alakulása Magyarországon

Forrás: MTI,KSH/MN-garfika

A viszonyokat az alábbi állítás fejezi ki a legjobban: „A bűnözés nem más, mint a mindenkori társadalomhoz való viszonyok kifejeződése olyan magatartásokban, amelyek sértik az adott társadalom politikai, gazdasági, kulturális, rendjét, az uralkodó társadalmi értékeket s ezen keresztül a büntetőjogi normákat”²⁸

Jellemzően elmondhatjuk, hogy a 70-es, 80-as évek során a bűnözés területén stagnálás volt tapasztalható. Ezek az adatok, azonban többekben annak a kételyét vetették fel, mely szerint ezen időszak statisztikai adatai kozmetikázottak lehettek.

A kutatások és a megállapítások alapjául az ERÜBS illetve az ENYÜBS²⁹ adatrendszerei szolgálnak. Ezen adatok dolgozatomban további részének statisztikai alátámasztására szolgálnak. Ha már statisztikai adatokról van szó, akkor meg kell, hogy említsük, hogy ezek az összegzések mindig a befejezett nyomozást követően, a vádemelési javaslattal az ügyészségnek történő átadást követő számadatokat tartalmazza, így az adott év statisztikájában szereplő bűncselekmény esetében előfordulhat az is, hogy a konkrét cselekmény nem az adott év terméke.

²⁸ Víg József : Kriminológiai alapismeretek, Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest 1998.14.p.

²⁹ ERÜBS: Egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika,2008-tól az egységes nyomozóhatósági és ügyészségi bűnügyi statisztika ENYÜBS váltotta fel. Jelenleg: 12/2011 (III.30.) BM rendelet.

A statisztikai értelmezés „bonyolultsága” ellenére az nem kétséges, hogy a 90-es évek második felében országos szinten a bűnözés mértéke drasztikus szinten megugrott. Ennek háttérében álltak olyan hatások, mint az államhatalom folyamatos gyengülése, a jogi bizonytalanságok, a szabad verseny tisztességtelen helyzete, a gyors meggazdagodási vágy és a társadalmi értékrendekben felmerülő zavarok.

Vizsgálatok alapján megállapíthatjuk, hogy Magyarország esetében fordított arányosságról kell, hogy beszéljünk a társadalmi-gazdasági fejlettség és a bűnelkövetések rendszeressége között. Ez azért lehet így, mert általában a bűnözői életmód kisebb arányban mutatkozik meg a legfejlettebb területeken. A fejletlenebb régiók esetében azonban a bűncselekmények aránya lényegesen magasabb.

A figyelmet mind szubjektív, mind objektív okokból az észak-magyarországi térségre terelném. Objektív szempontból, mivel ez a régió és az észak-alföldi terület az ország legfertőzöttebb térsége és szubjektív szempontból, mivel Zemplén szívében, Sárospatakon élek, s így a felmerülő kérdésekkel és helyzetekkel nap mint nap kénytelen vagyok szembesülni. Az itt élőkre jellemző, hogy megnövekedett bűnözési kockázatokkal kell szembenézniük, s esetleg azzal is kalkulálniuk kell, hogy bűncselekmények áldozataivá válhatnak. Az országos átlaghoz képest a felnőttek és a fiatalok körében elkövetett bűncselekmények körében is kiugró eredmények tapasztalhatók sajnos ezen a területen.

5.1. Az északkeleti „csücsök”

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében összesen 358 település, 26 város és 332 község található.

Lakónépességének 684.793 fős létszámával az ország második legnépesebb megyéjének számít, melyben 21,4 %-a kiskorúak aránya. Ez 110.659 gyermekkorú és 36.408 fiatalok személyt jelent. Élen jár az országban számos statisztikai számadat alapján: így a munkanélküliség arányában vagy a rossz helyzetű, szegény családok számának mértékében.

Ezek mellett fontos szociológiai tényként meg kell, hogy említsük, hogy a megyében a cigány kisebbség aránya is számottevő.³⁰

Természetesen mindezek függvényében az sem meglepő, hogy ez az a terület, az egyetlen az országban, ahol öt éve folyamatosan 12%feletti a gyermekkorúak aránya a bűnözésben. Hasonló a helyzet a 14 és 18 év közötti korosztállyal, azaz a fiatalok elkövetői körrel. Az ő esetükben is 2003 óta minden évben minimálisan 11% feletti kimagasló adatokkal kell, hogy találkozzunk. Ez az arány majdnem kétszerese az országos átlagnak.

³⁰ Források: KSH adatai alapján

De mi rejlik mindezek háttérében? A kutatások alátámasztják, hogy két jelenség, mégpedig a fiatalok népesség számának növekedése, valamint a bűnözővé válás intenzitásának emelkedése kölcsönös egymásra hatása eredményezi.

A bűncselekmények köréből ezen elkövetői réteg számára elsősorban a vagyon elleni bűncselekmények a kecsegtetőek. Mi sem mutatja ezt jobban, mint hogy az utóbbi években rablás miatt elítéltek közel 1/3-át tették ki a fiatalok.

5.2. Fiatalok bűnözői bűncselekményei csoportok szerint

Megyeinkben az adatok továbbra is kecsegtetőek- persze negatív értelemben- a fiatalok esetében is. A 684 793 lakosból az elmúlt évek során több fiatalok hajtott végre törvénysértéseket, mint Budapesten, melynek lakossága meghaladja az 1.700000 főt.

A leggyakrabban előforduló bűncselekmények körében a lopásokat, azon belül is az alkalmi lopásokat kell, hogy megemlítsük. A terület szociológiai viszonyait vizsgálva ez egyáltalán nem okoz meglepetést, hiszen láthatjuk, hogy a munkanélküliség, s a rossz körülmények között élők aránya mennyire magas a térségben. Ezek a tény, valamint az általuk kiváltott alkoholizmus, egyéb szenvedélybetegségek kialakulásával kapcsolatos problémák kombinálódása tökéletesen alkalmas arra, hogy a fiatalokban kialakítsa a vagyon elleni bűncselekmények ezen formájának elkövetési motívumait. Itt sem elhanyagolható felhívni a figyelmet a kortársak illetve a média befolyásoló szerepére, mivel sokszor a fiatalok azért folyamodnak a lopás eszközhöz, mivel hasonló tárgyakat szeretnének, mint amiket társaiknál vagy a reklámokban láthattak.

Jellemzően megjelennek a fiatalok által elkövetett bűncselekmények körében a garázda cselekedetek is. Ennek háttérét is világosan kell, hogy lássuk. A rossz, bizonytalan családi háttér, a kedvezőtlen kortárs csoport hatására a fiatalokban kialakult agresszió ilyen formában érvényre tud jutni. Ennek nincs is jobb bizonyítéka, mint a motiválatlan, értelmetlen rongálások sorozata, amelynek egyetlen célját a düh levezetésében, a bizonyítási kényszerben tudjuk csak megjelölni.

Az agresszió, melynek háttérében a már említett helyzetek állnak, az oka a testi sértések, a fizikai bántalmazások fiatalok körében történő megjelenésének.

A vagyon elleni törvénysértések körébe meg kell hogy említsük a tulajdon elleni szabálysértések nagy számát is. Ide soroljuk az ingó dolgok eltulajdonítását, így a fa-, mezei-, a termény-, a háziállat-, a kerékpár- vagy a színesfém lopásokat. Ezek is a rossz anyagi körülményekre vezethetők vissza.

Ezen túl az is jellemző, hogy egyes, mondhatni problémás gyerekek visszatérő rendszerességgel követnek el törvénysértéseket. A rendőrség feladata, hogy ezekben az esetekben a konkrét helyzetet jelezze a gyámhatóság irányába. Sajnos meg kell, hogy állapítsuk, hogy a gyámügy felé tett jelzések ellenére nem tapasztalható sem gyors, sem hatékony intézkedés. Úgy is mondhatjuk, hogy lényegében semmilyen intézkedésre nem került sor a gyámügyi szervek részéről. Így a prevenció elmaradt, aminek hatására nem meglepő, hogy az említett gyermek elkövetők a szankciómentes cselekmények hatására néhány éven belül, már mint fiatalok kerültek újra a rendőrség látószögébe. Bennem már ekkor megfogalmazódik az a kérdés, hogy vajon a gyámhatóságok feladata tényleg ennyi lenne? Nem kellene tevékenységüket szélesebb körben elvégezni, hogy az esetleges későbbi, negatív hatások elkerülhetőek legyenek?

6. Gyermek- és fiatalkori bűnözés – a családi háttér szociológiai jellemzőkkel

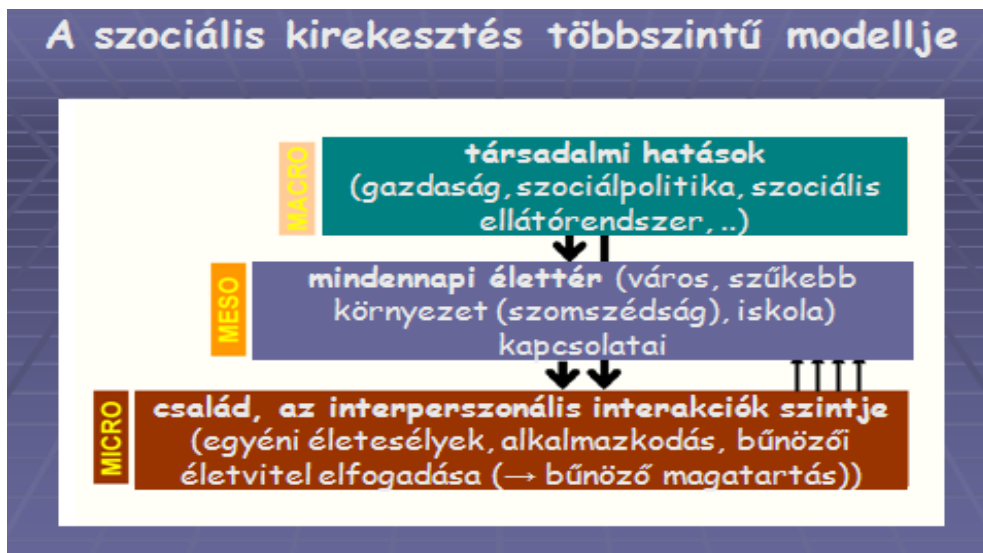
Az okok vizsgálatához első ízben azt hiszem, hogy meg kell, hogy említsem dolgozatom során *Solt Ágnes*³¹ nevét újfent. Egyet kell, hogy értsek a véleményével, mely szerint a fiatalok ilyen jellegű problémájának megoldásához nem csupán a szociológusok, de legalább annyira a pszichológusok és a genetikusok együttes vizsgálódása lenne szükséges. A három tudományág kutatási eredményeinek összevetése alapján lehetne csak megfelelő megoldást találni az ilyen jellegű problémákra. A probléma csak az, hogy jellemzően a tudományágak nem merik felvállalni a „súlyos” határok átlépését.

Solt Ágnes összegezve leírja, hogy mik azok a körülmények, amik a deviancia kialakulásához, a fiatalok bűnözővé válásához vezetnek. Megemlíti a szükségletek kielégítését, az egzisztenciális és az agresszív motivációkat. Az utóbbi két esetben azt a szembetűnő különbséget kell kiemelni, hogy azok, akik családjuktól az érzelmi stabilitást megkapták, de az anyagi biztonságot nem, azok jellemzően anyagi haszonszerzés céljából válnak már fiatal korukban bűnözővé. A másik kategória, az erőszakos, agresszív motiváció által vezérelt elkövetőknél ezzel szemben az volt a jellemző, hogy ők ugyan az anyagi biztonságot megkapták a családi kötelékben, de érzelmi szinten az addigi életük sivár maradt.

Megállapíthatjuk tehát, hogy számtalan kriminológiai és szociológiai kutatás, széleskörű vizsgálat és elméleti megállapítások sokasága szükséges az alcím állításának magyarázatához. Le kell, hogy szögezzük, hogy a család szerepe kiemelkedő helyen áll a fiatalkorúak bűnözővé válásának hátterében. Leginkább ez a folyamat a *szociális kirekesztés többszintű modelljén*³² keresztül értelmezhető.

³¹ Solt Ágnes: Bűncselekmények fiatal tettesei, bűnös fiatalok tettei. (13-14.o.)

³² Az elmélet Bronfenbrenner nevéhez fűződik. (Bronfenbrenner U. (1979): *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, Mass. Harvard University Press)

6. ábra: Bronfenbrenner ökológiai modelljének bemutatása

Bronfenbrenner³³ munkássága során a fejlődéslélektan és a szociológia tételeit próbálta közeliíteni egymáshoz, s megállapította, hogy a gyerekek fejlődésének vannak ökológiai aspektusai is. Az alap nem más, mint hogy a környezet és az egyén egy kölcsönösen és folyamatosan egymásra ható rendszer részét képezik. Orosz származása révén nem meglepő, hogy éppen a matrijoska babákat említette példaként. Úgy gondolta, hogy az egyéni tapasztalatok háttérében olyan rejtett struktúrák sokasága található, amik az egyes elemek, rétegek kibontása révé kerülhetnek csak a felszínre.

Így az olyan rendszerek vagy közegek, mint a család, a munkahely, iskola, baráti kör, szomszédság, szociális helyzet mind-mind hatással vannak a fiatalra. Azonban ezen részek irányába az eddigi tapasztalatok következtében a fiatal is küld visszajelzéseket, s így ő maga is alakítja ezeket a rendszereket és az azokkal fennálló kapcsolatot is.

Bronfenbrenner is a család elsődleges szerepét hangsúlyozta, s ennek megfelelően alakította ki a 4 egymásba kapcsolódó rendszerét. Jellemzően ezek azok a szintek, amik az egyén fejlődését befolyásolni képesek. Így beszélünk *micro*-, *meso*- *exo*- és *a macro-rendszerekről*³⁴, amelyek összességében az egyén és a környezet közötti kapcsolatrendszert jellemzik.

- *A mikrokörnyezet*: az a környezet, amely meghatározza, hogy milyen mintákkal találkozunk majd ezen túl azt is, hogy milyen mintákat sajátítunk el. Leegyszerűsítve a gyermeket közvetlenül körülvevő környezet, a szocializációs mintákat.

³³ Urie Bronfenbrenner : amerikai [fejlődépszichológus](#)

³⁴ Vajda Zsuzsanna – Kósa Éva: Neveléslélektan- Gyerekek, serdülők és a média (363-391.o.)

- A *mesosint* a következő, ami az előző környezetet körülveszi: ide tartoznak a mikrokönyezet, azaz az elsődleges szintű rendszer elemei közötti kapcsolatok, a kommunikáció.
- az *exosint* azokat az elemeket tartalmazza, amelyek az elsődleges kapcsolatokat képesek befolyásolni. Ide tartoznak akár a szülők, az iskola vagy a munkahely, s az ezekkel kapcsolatos kontaktusok következtében is érvényesíteni tudják hatásukat.
- A *makrosint* öleli körül az exosintet: ide a társadalmi elvárások sorakoznak fel, az ezeket megtestesítő rendeletek, normák vagy ideológiák formájában.

6.1. A mai magyar családok jellemzői, a szocializáció zavarai ³⁵

A társadalomban a család tradicionális helyet rendelkezik. A TÁRKI kutatásai is alátámasztották, hogy az elmúlt évek során az elvégzett szociológiai és demográfiai vizsgálatok arra mutattak rá, hogy az emberek számára a család sokkal fontosabb szerepet tölt be, mint a munkahely, a szabadidő vagy más társadalmi kapcsolatok.

Mind a gyermek, mind a család életének alakulásához, szociális fejlődéséhez nélkülözhetetlen elem a szülők megléte. Az azonban már más kérdés, hogy milyen szülőkről is kell, hogy beszéljünk. Viselkedésüknek megfelelően találkozunk konform, újító, ritualista, visszahúzó és lázadó szülővel is. A továbbiakban ezek jellemzésére helyezném a hangsúlyt.

A *konformitás* jellemzője, hogy az egyén a társadalom céljaival azonosulni tud, s a társadalom adta lehetőségeket és eszközöket ki is használja. Ezek az emberek jellemzően elégedettek, nem vágnak másra, nem akarnak sem lázadni, sem újítani. Számukra ez a helyzet biztonságos és egyszerű, így nem meglepő, hogy gyermekeik nevelését is ebbe az irányba folytatják majd. Konform szülő így konform gyereket tudhat a magáénak.

Már bonyolultabb a helyzet az *újító egyéneknél*, akik ugyan a társadalom céljaival jellemzően egyet tudnak érteni, de eszközeivel képtelenek azonosulni. Ők azok, akik ennek hatására könnyen bűnözővé válhatnak, mivel alternatív eszközöket próbálnak keresni a társadalom eszközeinek helyettesítésére. Az ilyen szülők általában örökölték saját látásmódjukat, de az is előfordulhat, hogy újító szülő gyermeke a stabilitást keresve inkább a konformitás útjára lép.

Hazánkban a *ritualizmus* a leggyakoribb jelenség. Ez azt takarja, hogy az egyén a társadalom céljaival nem tud azonosulni, de mivel felismeri, hogy az eszközöket használnia kell. Ennek hatására dolgozik vagy tanul. Gyermekeikre általában a motiválatlanság a jellemző.

³⁵ Robert K. Merton: Társadalomelmélet és társadalmi struktúra 1949. 69-85.o.

A visszahúzódó réteg tagjainak száma napról napra növekszik a rossz életkörülmények hatására társadalmunkban. Ide soroljuk a társadalom peremén élő személyeket, a szektatagokat és a hajléktalanokat is. Az ilyen személyeknek jellemzően nincs se családja, se gyereke.

A *lázadó* egyének azok, akik sem az eszközöket, sem a célokat nem hajlandók elfogadni, de nem csak kifejezik nemtetszésüket, hanem új javaslatokkal is előrukkolnak. A szülő társadalmi megítélésétől függ, hogy a gyermeke melyik csoport tagjává válik majd.

Ezt követően szót kell még ejtenem a családon belül megjelenő konfliktushelyzetek típusairól is. Jellemzőek a gazdálkodásból adódó konfliktusok, ha a felek nem egyformán értékelik a másik vagy a saját munkáját, ha nincsenek megelégedve anyagi vagy egzisztenciális helyzetükkel. Napjaink társadalmára ez egyre jellemzőbb.

A szexuális ellentétekből fakadó konfliktusok egyértelműen szocializációs hiányosságokra vezethető vissza, amiért a család, első ízben a szülők okolhatók. Itt a legnagyobb hiba az, hogy sokan ezt a helyzetet külső segítség nélkül, kommunikáció mentesen próbálják megoldani.

A gyerekek megjelenése a családon belül egy komoly konfliktusforrás, melynek hátterében elsősorban az újszerűség áll. A szülőknek hozzá kell szokni a kevesebb szabadidőhöz, át kell alakítaniuk életvitelüket, több anyagi bevételre kell szert tenniük. Ezzel összefüggésben még meg kell említeni a baráti kapcsolatokból illetve szabadidő felhasználásából adódó konfliktusokat is. A gyerek születését követően a családok nagy része bezárul, s nem lesz sem igénye, sem ideje, esetleg akár pénze sem a további baráti kapcsolatok vagy a szabadidős tevékenységek ápolására.

Az alkoholizmusból adódó konfliktusok általában komoly válságot okoznak a család életében. A rendezett életvitel megszűnik, anyagi nehézségek lépnek fel, s sokszor sajnos a fizikai bántalmazás sem marad el az ilyen helyzetekben.

6.2. A mai magyar családok szociológiai helyzete az agresszivitás és a passzivitás tükrében

Vajon tényleg ennyire tragikus a helyzet, mint amennyire a kutatások, a szociológusok, a pszichológusok vagy a rendőrség adatai alapján következtetni lehet? Vagy ez csupán egy

megfélemlítő, esetleg példát statuáló program része akar lenni? Tényleg családi válságról, mint problémakörrel kell, hogy beszéljünk?

Sajnos a válasz nem túl kecsegtető, és megnyugtató. A kutatások évről évre vagy azonos színvonalú, vagy romló tendenciát mutató adatokkal tudnak csak szolgálni, amiből egyből látszik, hogy a helyzet mennyire negatív és, hogy ennek oka az, hogy a mi fiataljai magányosak.

Mindez arra vezethető vissza, hogy a különböző körülmények, mint például a drog- vagy alkoholproblémák, a pénzhajhászó életmód vagy éppen ellenkezőleg a munkanélküliség, vagy éppen az agresszív magatartások hatására nem meglepő módon a családok ezen részeiből a beszélgetés, mint kommunikációs eszköz megszűnt létezni.

Jellemző, hogy a rossz körülmények súlyossága és az elhanyagolás, a kommunikációmentes élethelyzetek egymáshoz viszonyítva sajnos egyenes arányosságot mutatnak. Hogy ez mit is jelent? Azt, hogy a kilátástalan körülmények között élők elhanyagolják a családon belüli szociális kapcsolataikat is. Erre jó példa a 2006-os kutatások eredménye, ahol hátrányos helyzetű fiataloknak³⁶ tették fel a kérdést: Tudnak-e otthon családtagjaikkal beszélgetni. A válaszok elkeserítőnek bizonyultak, mivel a megkérdezettek 1/5-e úgy nyilatkozott, hogy otthon nem tud beszélgetni senkivel.

Jellemző, hogy ezeknek a gyerekeknek több mint 12,5%-a az otthoni minta hatására az iskolában sem tud kibontakozni, nem tud baráti kapcsolatokat kialakítani, így lényegében nem lesz olyan környezet, ahonnan valaki személyében támaszra lelhetne. A kutatási eredmények arra is rámutattak, hogy ilyen tekintetben a vidéki fiatalok helyzete talán még kilátástalanabb, náluk több mint 40% azoknak az aránya, akiknél tényleges barát személyéről sem beszélhetünk. Ezek a fiatalok általában testvéreikre próbálnak támaszkodni, bennük keresik a biztonságérzetet.

Megállapíthatjuk, hogy nincs a háttérben sem a család, sem a baráti kör, ami a mindennapi élet nehézségeihez támpontot vagy segítséget nyújtana. Ezért hangsúlyozzák a szociológusok és a pszichológusok is a szabadidős tevékenységek³⁷ jelentőségét.

De mit is értünk ez alatt? A kulturális tevékenységek nem népszerűek a fiatalok körében, kevesebb mint 10%-uk gondolja úgy, hogy ez jó elfoglaltságnak számít. Inkább a televízió az, ami leköti a figyelmüket, aminek „társaságában” jól érzik magukat, így a fiatalok jelentős százaléka ezt a kikapcsolódási lehetőséget választja.

³⁶ Tót É. (2007): A hátrányos helyzetű tanulók családi körülményei. On-line: 01.09.2007.
http://www.neumann-haz.hu/tei/educatio/educatio/1997tavasz/studies/2toteva/2toteva_hu.html#idACA

³⁷ Hunyadi Zs. (2005): Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok. Magyar Művelődési Intézet, Budapest, 42 pp.

Talán azért alakult ez így, mert a kontaktusok hiányát a tévzés során valamennyire enyhíteni tudják. Akár olyan érzés is támadhat ezekben a fiatalokban, mintha a televízió, mint másik személy részt vesz a kommunikációban, s ennek hatására talán az egyedüllét és a megértetlenség érzése is csökkenhet az esetükben. Szomorú tény, hogy számukra a média vált tulajdonképpen az egyetlen támogatóvá. Ez elsősorban a rendszerváltás után születettek körére volt jellemző, aminek hatása már korán meg is mutatkozott. Ezek a fiatalok inkább a munka mentes, a sztárokhoz hasonló gyors érvényesülést és életvitelt tekintették igen könnyen ideálisnak³⁸.

Az eddigiek hatására nem véletlen, hogy egy „*passzív, események és kapcsolatok nélküli sivár életvitel*” kialakulásához kellett hozzászokniuk az embereknek. Ennek kialakulásában fontos szerepet játszik azonban a lakóhely is. Az 5000főnél kevesebbet számláló települések esetében a legsúlyosabb a helyzet. Az itt élő fiataloknak különösen hátrányos helyzettel kell szembenéznie. De ezen túl regionális szinten is megfigyelhetünk különbségeket, ami az anyagi helyzettel áll kapcsolatban: olyanokról kell, hogy beszéljünk ebben az esetben, akik nehezen jönnek ki a családi jövedelmekből.³⁹

Ezek hatására az ilyen körülmények között nevelkedő, jellemzően alacsony önbecsüléssel rendelkező fiatalok nem sok remény fűznek saját jövőjükhöz, azt teljesen reménytelennek látják.

A már említett erőszakos magatartások, a családon belüli agresszivitás jelenléte miatt nem meglepő az a tény sem, mely szerint a család nem más, mint az áldozattá válás helyszíne. Sajnos nemzetközi vizsgálatok⁴⁰ is alátámasztják, hogy a családon belüli erőszaknak milyen hatásai vannak a család, s annak tagjainak életére, jövőjére nézve. Dolgozatom szemponjából meg kell, hogy említsem, hogy természetesen ez a későbbi bűnelkövetővé váláshoz is komoly alapot biztosít.⁴¹

Herczog Mária és Gyurkó Szilvia azok, akik kiterjedt vizsgálataik⁴² során (2005-2006) foglalkoztak ezzel a kérdéskörrel. Céljuk az volt, hogy a családon belüli erőszak gyermek- és ifjúságvédelmi intézményrendszerben történő megjelenését feltárják..

³⁸ A Steigervald Krisztián kutatási csoportvezető (GfK Hungary Piackutató) vezette vizsgálat eredményeit ismerteti Varsányi Gy. (2005): Nem lázadnak, fogyasztanak - Tiniközéposztály a Paradicsomban. On-line: „Társadalomkép: milyenek a magyar fiatalok?” 23.03.2005. <http://www.gondola.hu/cikk.php?sza=41613>

³⁹ Hunyadi Zs. (2005): i.m. 16 o.

⁴⁰ Lásd erről részletesebben: Csemáné Dr. Váradi Erika (2007): Új tendenciák a fiatalok bűnözésében - nemzetközi kitekintés. Kriminológiai Közlemények, Budapest.

⁴¹ A már hivatkozott Solt Ágnes-féle munka.

⁴² Herczog Mária és Gyurkó Szilvia (OKRI) kutatása „Családon belüli erőszak esetek a gyermekvédelmi ellátórendszerben” címmel. A kutatást vezető szakemberek beszámoló előadása 2007.04.25. napján hangzott el „Gyermekek elleni családi erőszak – az alapellátás tükrében” címmel (OKRI, Budapest).

A hatóságok által regisztrált gyermekekkel szembeni családon belül megvalósuló erőszakos magatartások esetein belül az *érzelmi elhanyagolás* és a *lelki bántalmazás* mértéke számszerűen is kiemelkedő. Ezeket olyan abúzusoknak⁴³ tekintjük, amelyekre sajnos a büntetőjog jelenlegi szabályozása mellett nehéz választ kapni vagy esetlegesen szankciót alkalmazni. Így azt is mondhatjuk, hogy vannak olyan esetek, sajnos nem is kis számban, amikor a szülők a felelősségre vonás alól is képesek kivonni magukat és semmilyen következménnyel nem jár az, hogy esetlegesen a gyermekük életét megkeserítették vagy tönkretették.

De meg kell még, hogy említsük, hogy ezek mellett a gyermekölés, a fizikai bántalmazás, az elhanyagolás (fizikai) és a szexuális abúzus számadatai is meghatározóak.

Bántalmazás áldozatait tekintve a legveszélyeztetettebb korosztálynak a 7-14 éveseket tekintjük. A nemek szerinti megoszlás nem szembetűnő: 52% a fiúk, 48% a lányok aránya. Mind szexuális bántalmazás, mind érzelmi abúzis szintjén az apák illetve a nevelőapák haladnak az elkövetett cselekmények arányában, azonban meglepő módon az anyák közt is magas arányban fordulnak elő elkövetők. A nevelő- vagy mostohaanyák 39%-ra jellemző az érzelmi bántalmazás, 29%-a fizikai módszereket is alkalmaz, 6%-s pedig a szexuális bántalmazás végrehajtásától sem hátrál meg.

Menedéket jelenthet az iskola? Vagy hol találhatja meg az ilyen fiatal a helyét?

Sajnos mivel komplex módon kell néznünk a problémát, s ahogy már azt korábban is felvázoltam, az iskola és a család hatnak egymásra. Véleményem szerint, azonban inkább a család az, ami jobban kifejti hatását, s az általa statuált minták révén megfosztja a fiatalt a normális iskola élet vagy légkör kialakításától is. Ez több módon is megnyilvánulhat, mint például: az otthoni melegség hiánya, az autoriter nevelési módok hatása agresszív megnyilvánulást ölt az iskolában.

Sajnos a hibás vagy hiányos nevelési elveken kívül a szociológiai tényezők is károsan befolyásolhatják a fiatalok életszemléletét, életvitelét. Sokszor olyan szubkulturális környezetben él a fiatal, mely támogatja ezt a magatartást, toleráns, elnéző a gyermek agresszív magatartásával szemben. A gyermek így nem képes belátni, hogy mi lenne az a viselkedés, ami a társadalom számára elfogadható lenne a részéről. De miért is kellene, hogy ezt belássa, mikor a közvetlen környezetében viselkedésének hatására ő lesz a „férfias”, az aki „megvédte magát”. Az eddig meg nem kapott támogatásnak, az önbecsülés kiépítésének ez alapot ad, így helyesnek gondolja, annak ellenére, hogy rossz úton halad.

⁴³A visszaélés (idegen szóval: abúzus) általános, (jogilag vagy erkölcsileg) elítélő kifejezés arra a negatív következményekkel járó cselekményre – többnyire folyamatosan gyakorolt rossz bánásmódra – amikor valaki önző módon, más kárára visszaél valamivel, valakit vagy valamit helytelenül „használ”, azzal helytelenül, többnyire tiltott módon bánt.

7. A társadalom „gyógyító” szerepe

„A gyermeknek joga van a testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, egészséges felnevelkedését és jólétét biztosító saját családi környezetében történő nevelkedéshez.”⁴⁴

Ahogy már kifejtettem a gyermek fejlődésében a család megléte, a biztonságos környezet, az odafigyelés és a segítségnyújtás primer szerepet tölt be.

Sok esetben azonban a család nem tud és nem is próbál ennek a funkciójának megfelelni, ami az esetek többségében a szülők hibájából fakad. Ez a társadalmi beavatkozás szükségességét megjelenítendő élethelyzet megteremtéséhez vezet.

„A gyermeknek joga van ahhoz, hogy segítséget kapjon a saját családjában történő nevelkedéséhez, személyiségének kibontakoztatásához, a fejlődését veszélyeztető helyzet elhárításához, a társadalomba való beilleszkedéséhez, valamint önálló életvitelének megteremtéséhez.”⁴⁵

Napról napra nő azoknak a fiataloknak a száma, akik szomorú mód gyermekvédelmi gondozásra szorulnak. Jellemzően olyan hátrányos helyzetű fiatalokról kell itt szót ejtenünk, akik esetében a család képtelen a gyerek alapvető szükségleteinek biztosítására, mind szociális, mind kulturális téren, s így társadalomhoz képest negatív eltérés mutatkozhat meg esetükben családi szinten.

Súlyosabb a helyzet, ha veszélyeztetett kategóriába tartozó fiatalokról beszélünk. Itt arról van szó, hogy a szülők nem képesek biztosítani a gyerek egészséges testi, lelki, értelmi és erkölcsi fejlődését, ami deviáns magatartások kialakulásához vezethet. Jellemzően az ilyen gyerekek negatív célú kortárs csoportokhoz csatlakoznak majd, s az sem meglepő, hogy a drog és az alkohol könnyedén fontos szerepet kap majd az életükben. A családon belüli okok csökkentésével, terápiák alkalmazásával a helyzet javítható vagy kiküszöbölhető.

Speciális esetről van szó a beteg gyermekek esetében. Itt a szakszerű ellátás és a kiemelt gondoskodás nélkülözhetetlen

⁴⁴ Az 1997. évi XXXI. tv. „A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról” 6. § (1)

⁴⁵ Az 1997. évi XXXI. tv. „A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról” 6. § (2)

Ki kell térni a nehezen nevelhető, kezelhető fiatalokat is. Ide tartoznak a társadalmi és az érzelmi fogyatékosok, valamint a magatartási zavarokkal küzdő fiatalok is. Az indulatosság, az agresszió, a dühkitörések, a hazugság, a kóros hazudozás csak az általános jellemzés keretein belül említhető meg. De beszélni kell még olyan súlyosabb megnyilvánulási formákról is, mint a lopás, a szökés, a gyújtogatás, egyszerűsítve maga a bűnözés.

Külön említést érdemel a fiatalok iskolai magatartása is, amivel a következő fejezetben foglalkozom.

8. Bűnözés az iskolában⁴⁶

Külföldi és magyar kutatási eredmények egyaránt jelzik, hogy az erőszakos, agresszív magatartások egyre nagyobb teret hódítanak a fiatalok körében az iskolák falai között is. A zaklatás, a pszichoterror jelensége egy igazán komoly, összetett problémát rejt maga mögött. Ezért a kérdést nem csupán nevelési-oktatási, hanem pszichológiai, szociológiai és etikai szempontból is meg kell, hogy közelítsük.

A kérdéssel számos külföldi szervezet, így maga az UNESCO⁴⁷ is foglalkozott már, mely 1997-ben készített felmérése érdekes választ ad a problémára. A 93 országban, 5000 diák körében végzett felmérés azt mondta ki, hogy a gyermeki agresszió oka nem más, mint hogy a fiúk az agresszív hősöket, a lányok pedig a popsztárokat tekintik példaképüknek.

Ezek alapján, mivel a modellkövetés egyik helyszíne maga az iskola, nem meglepő, hogy agresszióval, zaklatással találkozhatunk ezeken a színtereken is.

A diákok egy része családban él, ahol a szülők jelentős részére jellemző, hogy nyomást gyakorol gyermekére. Sokan saját kudarcukat leplezik ezzel, s gyermeküktől várják el, hogy úgy éljenek, ahogy ők szerettek volna egykor. Mások csak annyira azonosulnak a szabályok követésével, hogy egy pillanatig sem gondolnak arra, hogy milyen terhet raknak ezzel gyermekük vállára. De az is előfordul, hogy a szülő a túl sok munka vagy a rendezetlen családi légkör révén egyszerűen nem tud a gyermekére figyelni, vele foglalkozni.

Mindezek hatására a fiatal nem találja helyét otthon, esetleg azt se tudja, hogy hol van az otthona, ha a szülők elváltak. Nem tud teljesíteni, mindig magyarázkodásra kényszerül.

Ez váltja ki belőle azt, hogy keres egy nála jóval gyengébbet, akinek gyöttrésében sikerélményre lel. Vagy fordított esetben éppen kudarcainak egyik okozójával, a tanárral száll szembe.

Ezekre a diákokra jellemző, hogy általában idősebbek és erősebbek társaiknál. Sokszor központi helyet foglalnak el a közösség életében, jellemző rájuk a *dominanciára való hajlam* és az, hogy *kevés empátiával* rendelkeznek. Általában ellenszegülők, s ilyen szempontból nem tesznek különbséget felnőtt és gyerek között.

Kezdetben inkább csak a verbális támadás eszközeit alkalmazzák, majd később jellemzően ezek fizikai formát is öltenek. A tanárok és a diákok, valamint a diákok és diákok közötti

⁴⁶ Mihály Ildikó: Még egyszer az iskolai erőszakról...

⁴⁷ Az UNESCO – (angolul: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete 1945. november 16-án alakult meg.

iskolai konfliktushelyzetek jellemző magatartási formái között meg kell még említeni a szexuális vagy az érzelmi, lelki zaklatás módozatait is.

Ezek a zaklatási formák ezen túl lefolyásuknak megfelelően is tipizálhatók. Az esetek kisebb hányadában a hirtelen felszínre kerülő jelenségek hamar abba is maradnak. Nagyobb mennyiségben fordulnak elő azonban azok a zaklatási formák, amelyek hosszú időn keresztül fennállnak, s így jellemzően szándékosság és agresszivitás feltételezhető a háttérben.⁴⁸

Az esetek többségében az ilyen fiatalok az iskolában és az iskolán kívül is olyan deviáns magatartásokat tanúsítanak, mint a lopás, a rablás vagy a fizikai erőszak különböző formái.

Ebből a megközelítésből is külön kategóriát kell, hogy képviseljenek a nevelőotthonban felcseperedő fiatalok. Számukra a lehetőségek sokkal korlátozottabb, mint a családban élő, hasonló korú társaik számára. Ezért is ütköznek nehézségekbe az individuum kialakítása során, hiszen esetükben sok úgymond „*tabu*” témával kell szembenéznünk. Ezek a fiatalok nem tudnak kijelölni a maguk számára egy pozitív mintát, amit követhetnének, nem érzik úgy, hogy bárkire is számíthatnának. Számukra ismeretlen jelenség a megértés vagy az együttérzés a társadalom irányából, így egy bizonytalan szociológiai környezetben élik életük egyik legmeghatározóbb szakaszát. A fiatalok egymásra utaltak, így jellemzően csoportokba tömörülnek annak érdekében, hogy a védelem és a támogatás érzésében legalább ilyen formában részesülhessenek.

Így nem meglepő, hogy hierarchikus szemlélettel tekintenek a világra. Céljuk, hogy saját megaláztatásaikat egy csoporton kívüli, gyengébb fiatalra vetíthessék ki, s ezzel saját önbecsülésük csorbáját ki tudják köszörülni.

⁴⁸ Mihály Ildikó Az iskolai terror természetrajza Új pedagógiai szemle, 2003. 9.sz. 75-80.o.

9. Esettanulmányok

Dolgozatom megírásához alapul szolgált, hogy szakmai gyakorlataim révén több ízben is volt szerencsém találkozni fiatalkorúak által elkövetett bűncselekményekkel. Már ekkor felmerült bennem a kérdés, hogy vajon miért válnak ezek a fiatalok ilyen cselekményeket elkövetőivé? Mi hajtja őket? Mi áll a háttérben?

Úgy gondolom, hogy a dolgozat megírása során, kutatásaim révén már sikerült ezekre a kérdésekre tudományos, objektív úton és módon választ adnom. Viszont a konkrét tapasztalataim alapján úgy látom szükségesnek, hogy a szubjektív élményeket is bele kell, hogy foglaljam ebbe a témába, mert csak ennek megfelelően lehet a fiatalkorúak bűnözővé válásának kérdéseire komplex választ adni.

Ezért kerestem fel korábbi szakmai gyakorlataim helyszíneit: a *Sárospataki Rendőrkapitányságot* és a *Budapesti Rendőr Főkapitányság VI. Kerületi Rendőrkapitányságot*. Az itt beszerezett esetekkel, azok elemzésével a továbbiakban foglalkozom.

1.Eset: Mi áll a szökések háttérében?⁴⁹

Első ízben egy olyan fiatalkorú lány helyzetével kellett, hogy megismerkedjek, aki a nagymamájával és az édesapjával élt éveken keresztül egy háztartásban. Az anyukával tartotta a kapcsolatot, de csak ritkán találkoztak.

Éveken keresztül a lány viselkedésében semmilyen probléma nem volt tapasztalható, rendszeresen járt iskolába, normális módon viselkedett annak ellenére, hogy szerény körülmények között éltek. Az „idilli” állapot azonban nem tarthatott sokáig. A lány csavarogni kezdett és azt hangoztatta, hogy őt senki nem érti meg. A családgondozó szolgálat szakembere azt állapította meg, hogy az egyedüli probléma az, hogy a lány elégedetlen azokkal a körülményekkel, amelyek között élni kénytelen. Az első védelemben vételi tárgyalásán önként vállalta, hogy változtat eddigi életvitelén, nem csavarog, jól teljesít majd az iskolában. De ez nem következett be, a szökések, a rendőrségi ügyek számadatai egyre csak gyarapodtak. A gyám, a nagymama ezt követően nyilatkozatot is tett, hogy nem tud már hatni a lányra. A következő eltűnést kórházba szállítás követte, amelyre bizonytalan mennyiségű gyógyszer bevitelét követően került sor. Ezen túl szándékos karcolásnyomok is fellelhetőek voltak a csuklóján. A lány

⁴⁹ A Pest Megyei Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat Szakértői Bizottság véleményének felhasználása alapján került sor a fejezet megírására

viselkedésére egyértelműen az agresszió volt jellemző. Ezek hatására kérte a nagymama, hogy unokáját vegyék átmeneti nevelésbe. Ezt követően nevelőszülő otthonába került, ahonnan megszökött. Végül a lány önkéntesen jelentkezett egy befogadó otthonba.

A körülmények hatására a *Pest Megyei Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat Szakértői Bizottság* véleményét a következők szerint fogalmazta meg:

„könnyen sodorható személyisége, devianciák felé forduló, irányítást, fékeket kevésbé elfogadó” lány számára úgy gondolták, hogy a legjobb száma a lakásotthoni elhelyezés, mivel itt „olyan gondozási közegbe kerülne, ahol a következetesen alkalmazott, a keretek tartását jobban számon kérő nevelési attitűd alkalmazásával eredményesebben lehet kezelni a gyermek devianciáit.”

A helyzet függvényében pszichológus véleményét is ki kellett kérni az adott személy tekintetében, amely a következő megállapításokat tartalmazta: „Korának megfelelő fejlett és táplált, arányos testalkatú kamasz. A viselkedéses konvenciókat tartja, igyekszik jó benyomást kelteni, a vélt/való elvárásoknak megfelelni. Nem tapasztalható szituatív szorongás. Szemkontaktust felvesz, tart, érzelmileg rezonált. A kérdésekre adekvát válaszokat ad. Érzelmi-hangulati állapota ingadozó. Jövőképe konvencionális. A vizsgálatvezetővel szemben is gyanakvó, bizonytalanságát fokozott kontrollszerzéssel próbálja uralni.”

A vélemények kiértékelését követően azt hiszem, hogy az összegzésben találhatjuk az adott esettel és személlyel kapcsolatos legfontosabb mondanivalókat. Ez az a rész, ami rávilágít arra, hogy mi áll a gyermek ilyen szintű magatartástorzulásának hátterében:

„Magatartási problémái hátterében valószínűsíthetően nagy szerepet játszik a korai anyagyerek kapcsolat sérülése. Az alapvető bizalmi sérülés eredményeképpen fokozott készenléttel figyelő környezete rezdüléseit, élményfeldolgozását nagymértékű szenzitivitás jellemzi. Mások szempontjainak megértése és a mindennapi helyzetek globális átlátása számára nehezítettek, realitásérzéke csökkent, így viselkedése is sokszor helyzet- és érzelemvezérelt, ami alkalmazkodási és beilleszkedési zökkenőket eredményez. Személyiségfejlődése diszharmonikus, pszichoterápiás megsegítése javasolt.”

Utolsó ízben még az esettel kapcsolatosan úgy gondolom, hogy érdemes a pszichiáter véleményét is alaposan szemügyre venni. Ebben megfogalmazásra kerül, hogy „a serdülő disszociális személyiségfejlődés jegeit mutatja, öntörvényűsége, a viselkedés szabályozási deficitje, impulzivitása, alacsony frusztrációs toleranciája kriminalitás irányába veszélyeztetetté teszi. Megnyilvánulási formái többek között indulat, agresszió, helyzetből való kilépés, opposíció, intolerancia lehetnek. Kialakult énképe miatt sodorható. Mindezek miatt drog és kriminalizálódás irányában veszélyeztetett.”

Az elkészült vélemények alapján a fiatalkorú megsegítése érdekében javaslat kialakítására került sor. A szakemberek arra a következtetésre jutottak, hogy a kiskorú nevelésének ideális színtere a lakásotthoni elhelyezés lehet. Fontosnak tartják ezen túl a pszichoterápiás megsegítést, hogy a diszharmonikus személyiségfejlődésre megoldást találjanak. És kiemelik a családjával rendszeres kapcsolattartás fontosságát is.

***2.Eset: Mi áll a lopások mögött?*⁵⁰**

Az újabb ügy esetében is egy lány elkövetővel kell, hogy találkozzunk. Nem csupán a nemiség jellegében fedezhetünk fel hasonlóságokat az előző esettel: a legalapvetőbb azonosság a két eset között, hogy mind a kettő alanya részese volt a jelenleg említésre kerülő lopás bűncselekményének.

A két lány egy mobiltelefont tulajdonított el egy külföldi fiatalembertől, állításuk szerint azért, mert azt hitték, hogy az az ő telefonjuk és nem voltak tudatában annak, hogy bűncselekményt követnek el.

A jelen esetben felbukkanó új fiatalkorú is gyermekotthonban tartózkodik, amely a fiatal számára biztosítja a szociális feltételeket. Előéletéről tudjuk, hogy édesanyja meghalt, nagymamáját olyan súlyosan megverte, hogy kórházba került. Édesapjáról nem tud, vele a kapcsolatot nem tartja. A mindennapjait a csavargás és az iskolakerülés jellemzi. Prostitúálódásról, a harmonikus családi háttér hiányáról, a nála jóval idősebb férfiakkal való kapcsolattartásról szolt az élete.

A pártfogó felügyelő véleményében megállapítást nyert, hogy a fiatal „szocializáltsága megfelelő. Személyiségét tekintve nyitottnak tűnt. Intelligenciája, szókinccse iskolázottságának megfelelő.”

A gyermekotthon ennek megfelelően célkitűzésként meghatározta a fiatal életkorának megfelelő mentálhigiénés állapot elérését, megtartását, a normaszzerű konfliktuskezelő mechanizmusok elsajátítását és a lelki segítségnyújtást.

A környezettanulmány a lánnyal kapcsolatosan további megállapításokat tett:” Kötődéseiben sérült, alkalmazkodási zavarokkal küzdő fiatal. A családi kapcsolatok zavara gyökértelen, kötődések- és valós kapcsolatok nélküli sodródáshoz vezetett. A nem megfelelő kapcsolatok kialakulása sodorták a fiatalt a deviancia felé.”

⁵⁰ Emberi Erőforrások Minisztériuma Esztergomi Gyermekotthon által beszerzett vélemények szolgáltak a fejezet alapjául.

Megállapítást nyert azonban, hogy a speciális gyermekotthoni elhelyezést követően a fiatalok élethelyzetében jelentős változás, javulás tapasztalható.

3.Eset: Hogyan lesz valaki többszörös visszaeső?⁵¹

A fiatalok szülei nem figyeltek a gyerekek iskoláztatására, a gyerekek nem jártak iskolába. A gyermekek hamarosan ideiglenes elhelyezésbe kerültek, majd a gyámhivatal visszahelyezte őket a családjukhoz. Ekkor került sor a fiatalok által az első szabálysértések, majd bűncselekmények elkövetésére.

A fiatal jelenleg nem él otthon, 14 éves barátnője nagyszüleivel lakik egy háztartásban.

A pártfogó felügyelő véleménye alapján a következő megállapításokra került sor: „Meglátásom szerint a fiatal életkörülményeiből, családi háttéréből adódott, hogy ismételt bűncselekményt követett el. A szülőknek a gyerekek taníttatása nem fontos. Érdekérvényesítő képességük nagyon gyenge, következtelen, a gyerekek nevelése az anya feladata, fegyelmezésre ritkán kerül sor, az alig serdülőfiúkat már felnőttként kezeli.”

„A fiatal felelősségvállalása, felelősségtudata kialakulatlan. A családban nevelkedés hatással van a fiatal személyiségére, a szülők engedékeny nevelése során a helyes viselkedési szabályokat, a társadalmilag megkövetelt értékrendet, a szabályok betartásának szükségességét nem ismeri. Jelenleg családjában minimálisan tudja elsajátítani a társadalmilag megkövetelt értékrendet, a szabályok betartásának szükségességét, szüleire nem hallgat. Jogellenes cselekedeteinek következményeivel nincs tisztában.”

Ezek alapján a pártfogó felügyelő arra a megállapításra jutott, hogy nagy valószínűséggel a jövőben a fiatalok személyiségében, cselekedeteiben jelentős változás nem várható majd. Komolyabb szankció alkalmazása révén kriminalizálódása, a bűnismétlés veszélye a későbbiekben is várható.

⁵¹ Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálat-Pártfogó Felügyelői Szolgálat megállapításai szolgálták a fejezet megírásának alapjául

10. Megoldás, javaslat

Szerintem ezek után mindenki számára egyértelművé kell, hogy váljon, hogy ez a helyzet így nem maradhat tovább, valamilyen megoldást kell találni a problémára. A kérdés csak az, hogy mennyire drasztikus megoldással kívánjuk megtámadni ezt az igen kedvezőtlen struktúrát.

Úgy gondolom, hogy *két fontos szempontot* kell figyelembe venni a konkrét cselekmény megkezdése előtt.

- Az első, és legfontosabb, hogy körültekintően felmérjük az állapotokat, hogy pontos helyzetképet kaphassunk.
- A második lépés ennek függvényében az, hogy a különböző hatóságok, szervek és társszervek, amelyek az ifjúságvédelemhez kapcsolódnak, a konkrét esetek függvényében képesek legyenek hatékony együttműködések kialakítására a probléma megoldása érdekében

Azt kell, hogy lássuk, hogy az ifjúságvédelemmel kapcsolatos tevékenységek eredménytelennek minősülnek napainkban. De mi ennek az oka? Mi lehet a megoldás? Tesszük fel joggal ezeket a kérdéseket, hiszen akár tetszik, akár nem, fel kell, hogy ismerjük a helyzet komolyságát. Ez pedig nem más, mint hogy a társadalom akar-e olyan fiatalkorúakat köreiben tudni, akik csak a bajt okozzák és akik a jövőben is ezt teszik majd annyi különbséggel, hogy már felnőtt minőségükben hajtják végre cselekedeteiket. Vagy inkább a társadalom és a fiatalok érdekeit is figyelembe véve megpróbálunk egy mindenki számára kedvezőbb helyzetet és jövőképet kialakítani? Úgy gondolom, hogy ez a hozzáállás lenne a helyes.

A probléma elemzését el kell különíteni minden mástól és fel kell készülni arra is, hogy ez egy bonyolult, folyamatos változásokat magában hordozó folyamat lesz. De ha ilyen nehezen megoldható ez a probléma, akkor tényleg van értelme ezzel foglalkozni? A válasz igen egyszerű, van! Még hozzá azért, mert a társadalom fennmaradásának alapjául a gyermekek és a fiatalok szolgálnak. Ők maguk a fejlődés zálogai és a társadalomnak kötelessége, hogy a biztonságot, a testi, szellemi, érzelmi gyarapodásukat segítse és biztosítsa.

Maga a jog önállóan nem képes megoldani ezt a problémát. Ezért nélkülözhetetlen egy olyan gyermek és ifjúságvédelmi háttérbázis, ami a prevenció és a nevelés eszközeivel segíti a rossz útra téved fiatalokat.

„A kiskorúak növekvő szegregációja azt jelzi, hogy a társadalmi környezet és a család válságos helyzetben van. Az eredeti környezetben rögzített értékek gyakran szemben állnak az intézményi próbálkozásokkal a kiskorú javításában, így az együttműködés lehetetlenné

válik.”⁵² A gazdaságilag rossz körülmények között élő családok mellett egyre számottevőbb azok aránya, akik jó, mondhatni gazdag családból származnak és ennek ellenére is bűnelkövetővé válnak. Hogy mi hajtja őket? Az esetek többségében a háttérben a kalandvágy, esetleg a figyelemfelkeltés áll, úgy gondolják, hogy talán végre valaki emberszámba veszi majd őket. Ez megmutatja, hogy akár rendezett vagy látszólag rendezett körülmények között élők esetében is előfordulnak ilyen jelenségek, mivel az ilyen családok körében sajnálatos módon növekvő mértékben bukkan fel az elhanyagolás és az érzelmi erőszak jelensége a belső környezetben.

Fontos megemlítenünk, hogy a kiskorúakkal kapcsolatos problémák háttérében egyrészt az anyagi problémák állnak, ezért olyan intézményrendszer kiépítésére van szükség, ahol az anyagi biztonság, a megfelelő életvitel és a normális körülmények is biztosíthatóvá válnak a fiatalok számára. Azonban, ahogyan azt a példa is mutatja, a „pénz nem minden”. Vannak olyan családok, ahol nincsenek anyagi problémák, mégis a gyermek elhanyagolása tapasztalható. Ezekre az esetekre is megoldást kell, hogy jelentsen a gyermek és ifjúságvédelmi intézményrendszer, s itt elsősorban a dolgozók szakképzettségét, problémamegoldó képességét, jó kommunikációs készségét és empátiáját kell, hogy kiemeljük.

Ezen túl úgy gondolom, hogy említést kell még, hogy tegyek a szankciórendszerben bekövetkezett változásokról is, amelynek háttérében szintén nevelő, visszatartó funkció húzódik meg. Az új Büntető Törvénykönyv, a 2012. évi C. törvény kimondja, hogy: „Fiataikorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.”⁵³ Ezen túl újítként mutatkozik, hogy más szemszögből, súlyosabban tekint a fiatalok által elkövetett bűncselekményekre, de mellette meghatározza a büntetés kiszabásának célját is: „A fiatalokkal szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalok helyes irányba fejlődjen, és a társadalom hasznos tagjává váljon, erre tekintettel az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalok nevelését és védelmét kell szem előtt tartani.”⁵⁴

Végeredményként úgy gondolom, hogy legyen szó bármilyen helyzetről, bármilyen gyermek- vagy fiatalokról, a társadalom kötelessége a segítségnyújtás, amit egy jól strukturált, hatékony intézményrendszer keretei között meg is tud valósítani, s ebben az esetben a rendvédelmi hatóságokhoz, s magához a joghoz is, csak mint legvégső eszközként kell majd nyúlni.

⁵²Sárik Eszter: A gyermek- és fiatalkori bűnözés megelőzési lehetőségei
2000/12.szám Belügyi Szemle Budapest 2000, 10. old.

⁵³2012.évi C. törvény- 105. § (1)

⁵⁴ 2012.évi C.törvény-106. § (1)

11. Összegzés

„A siker azokhoz pártol, akik elég energikusak, hogy dolgozzanak érte, elég bizakodóak, hogy higgyenek benne, elég türelmesek, hogy várjanak rá, elég bátrak, hogy megragadják, és elég erősek, hogy megtartsák.” (P. Smith Oakwood)

Napjain emberéről elmondható, hogy mind az egyén, mind a társadalom szintjén értékválások közepette él. Ezt elsősorban a nap mint nap tapasztalható bizonytalanságok, az egyedüllét érzése, az elhagyatottság, az elhanyagoltság alapozza meg. A társadalmi kapcsolatok sivárrá, élettelennek váltak. Nincsenek meg azok a személyek sem a családban, sem a társadalom szintjén, akikkel problémáinkat, gondjainkat megbeszélhetjük. Várjuk azt, hogy valaki jöjjön és segítsen, hogy együtt éljük át a traumákat, hogy megoldást találhassunk a kilátástalan helyzetekre. Várunk és várunk. De sajnos hiába várunk. Nem fog jönni olyan, aki segítséget nyújt majd.

Ilyen képet festhetünk le jelenlegi társadalmunkról, s ha belegondolunk, hogy egy egyszerű, kisebb probléma esetén is ez komoly gondot jelent, akkor képzeljük csak bele magunkat egy ettől jóval bonyolultabb, problémásabb szituációkkal egyedül megküzdő fiatal helyzetébe. Vajon Ő akkor mit gondolhat?

Ezek a fiatalok, akik bűnelkövetői életvitelt folytatnak, általában társadalmi szinten halmozottan hátrányos helyzetű, nehéz körülmények közt nevelkedett emberek. A családi háttérre az aluliskolázottság, a munkanélküliség, a szenvedélybetegségek a jellemzőek. Általában az ilyen tulajdonságokat magukba hordozó szülők gyermekei válnak bűncselekmények elkövetőivé.

Ezek mellett a körülmények mellett nem meglepő, hogy a kulturált életvezetés vagy a normálisnak mondható életvitel ezeknél a fiataloknál nem alakul ki, hiszen az ezekhez szükséges feltételek egyike sem áll a rendelkezésükre.

Nem kell leszögeznünk, hogy aki normaszegő az biztos, hogy rossz sorsú, szegény ember vagy fiatal, s ez fordítva sincs így. Azt azonban meg kell állapítani, hogy a szegénység és a normaszegés között sok esetben ok-okozati összefüggés tapasztalható. A korlátozott lehetőségek nagyobb valószínűséggel vezetnek normaszegéshez, a kedvezőbb körülményekkel szemben.

A család, a szülők feladata a biztonságos környezet megteremtése, a jó példamutatás lenne. Ez azonban a bűnöző fiatalok családjainál sajnos elmarad. A tisztességes nevelés helyett a gyerekek csak a negatív példákat láthatják, s ez a hátrányt jelentő tényezők halmozódását

vonja maga után. Manapság akár azt is mondhatjuk, hogy az általuk elkövetett bűncselekmények, bűnözésük területe „senki földjének” minősül, ami jól rávilágít arra, hogy mennyire megoldatlan és nem kellően szabályozott még ez a terület.

Ezért a már említett problémák megoldása, javaslatok megvalósítása napról napra egyre sürgetőbbé és időszerűbbé válik.

12. Felhasznált irodalom

A jövedelem, mint az anyagi jólét és a szegénység mérőszáma. Társadalomstatistikai Füzetek 43., KSH, Bp. 2005.

A mélyszegénységben élők helyzete Magyarország legszegényebb kistérségeiben. Kutatási beszámoló. A TÁMOP 5.1.3 program hatástanulmánya első adatfelvételének eredményei Autonómia Alapítvány, Bp. 2013. május

A tartós szegénység csökkentésének lehetséges eszközei Magyarországon, Budapest Intézet, 2012.

Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába-Budapest: Osiris, 1997.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2003. szeptember 23-án elfogadott R (2003) 20. számú ajánlása

Blaskó Béla: Magyar Büntetőjog, Általános Rész, Tankönyv ötödik átdolgozott kiadás, Rejtjel Kiadó Budapest-Debrecen 2013.

Bögöly-Budaházi-Csányi-Sléder: Büntetőeljárás-jog, Rejtjel Kiadó Budapest 2010.

Budapest Főváros II. Kerületi Önkormányzat gyermekjóléti és gyermekvédelmi feladatainak ellátásáról szóló 2013. évi átfogó értékelése; Összeállította: Szociális és Gyermekvédelmi Iroda. Elfogadva: A Képviselő-testület 130/2014.(V.22.) határozatával

Cseh-Szombathy László: Családszociológiai problémák és módszerek. Gondolat Kiadó, Bp. 1979.

Csemákné Dr. Váradi Erika: Új tendenciák a fiatalok bűnözésében – nemzetközi kitekintés. Kriminológiai Közlemények Budapest 2007.

ENYÜBS 12/2011. (III.30) BM. rendelet az egységes nyomozó hatósági és ügyészégi bűnügyi statisztikáról

Ferge Zsuzsa: Szegénység és bűnözés – illetve van-e dezintegrációs és decivilizációs veszély Herczog Mária és Gyurkó Szilvia: Családon belüli erőszak, esetek a gyermekvédelmi ellátórendszerben, OKRI Budapest 2007.

Hunyadi Zsuzsa: Kultúrálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok. Magyar Művelődési Intézet Budapest 2005.

Mihály Ildikó: Még egyszer az iskolai erőszakról...

I.Sz.Kon: Az ifjúkor pszichológiája, 1979.

JELENTÉS Komárom – Esztergom megye gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetőiről és a bűnmegelőzési tevékenységről 2011.

Jogi fórum publikáció: A gyermekbűnözők, avagy a büntethetőségi korhatár kérdései- Szerzők: Dr. Igaz Barbara és Dr. Kenese Attila

Jurij Bronfenbrenner: Ökológiai modell 1979.

Központi Statisztikai Hivatal: Magyarország a számok tükrében 2009.

KSH: másfél millióan élnek mélyszegénységben Magyarországon HVG 2013. február 14.

Magyar ifjúság 2012. Tanulmánykötet. Szerk.: Székely Levente Kutatópont, 2013

Mihály Ildikó Az iskolai terror természetrajza Új pedagógiai szemle, 2003. 9.sz.

ORFK Bűnmegelőzési és Áldozatvédelmi Osztály: Rendőrségi tapasztalatok az áldozati jogok érvényesüléséről, az áldozatvédelem helyzetéről 2011-ben.

Pásztor: A serdülőkori csavargás, eltűnés okai és összefüggés a rendőri munkával

Rácz József: Devianciák. Új Mandátum Könyvkiadó, Bp. 2001.

Robert K. Merton: Társadalomelmélet és társadalmi struktúra 1949.

Sárik Eszter: A gyermek- és fiatalkori bűnözés megelőzési lehetőségei, 2000/12.szám Belügyi Szemle Budapest 2000

Solt Ágnes: Peremen billegő fiatalok, Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és fiatalkorban. Szociokulturális háttér-viszonyok. BMK füzetek 19. Budapest

Somlai Péter: Konfliktus és megértés. A családi kapcsolatrendszer elmélete. Gondolat Kiadó, Bp. 1986.

Steigervald Krisztián GFK Hungary Piackutató Társadalom kép: milyenek a magyar fiatalok? Tájékoztató a gyermekkorúak és a fiatalkorúak bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről, Kiadja: Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály 2013. év

Tóth Antal: A bűnözés térbeli aspektusainak szociálgeográfiai vizsgálata Hajdú-Bihar megyében -Doktori (PhD) értekezés 2007.

Tóth Éva: Hátrányos helyzetű tanulók családi körülményei, Educatio folyóirat 1997.

Vajda Zsuzsanna – Kósa Éva: Neveléslélektan- Gyerekek, serdülők és a média (363-391.o.)

Varsányi Gyula.: Nem lázadnak, fogyasztanak - Tiniközéposztály a Paradicsomban (2005)

Vígh József: Kriminológiai alapismeretek, Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest 1998.

http://autonomia.hu/sites/default/files/v2_files/documents/209/tamop_513_kutatas_1kor_zarot_anulmany.pdf

http://www.budapestinstitute.eu/uploads/BI_tartos_szegenyseg_okok_1.1.pdf

http://www.budapestinstitute.eu/uploads/BI_tartos_szegenyseg_okok_1.1.pdf

http://www.fergezszusa.hu/docs/szegenyseg_es_bunozes.pdf

http://hvg.hu/itthon/20130214_KSH_masfel_millioan_elnek_melyszegenysegben

http://kutatopont.hu/files/2013/09/Magyar_Ifjusag_2012_tanulmanykotet.pdf